

Nr 292.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa anslag till folkskoleväsendet m. m.; given Stockholms slott den 24 april 1942.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Gösta Bagge.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 24 april 1942.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med cheferna för social- och finansdepartementen anför chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Bagge:

Enligt den till 1942 års statsverksproposition fogade bilagan åttonde huvudtiteln, punkterna 142, 145, 148 och 159, har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avbidan på den proposition i ämnet, som bleve riksdagen förelagd, beräkna för budgetåret 1942/43

dels till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor ett förslagsanslag av 134,000,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare för vid statsunderstödda sjukvårdsanstalter och vid vissa barnhem intagna barn i skolåldern ett förslagsanslag av 200,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt föreståndarinnor och biträdande föreståndarinnor vid skolhem och arbetsstugor ett förslagsanslag av 400,000 kronor;

dels ock till Nomadskolor: Avlöningar ett förslagsanslag av 145,000 kronor.

Sedan utredningen i dessa ärenden numera slutförts, får jag ånyo anmäla desamma.

I. Hjälpklassundervisning m. m.

a) Inledning.

Den allmänna folkskolan har att mottaga ett stort antal barn, som visserligen ej med framgång kunna deltaga i den vanliga skolundervisningen men som dock icke äro så klent utrustade, att de böra undervisas i särskilda anstalter. Undervisningen av dessa barn i en vanlig skolklass tillsammans med normalt utrustade barn medför olägenheter för båda kategorierna lärjungar. De normalt utrustades undervisning försvåras av det hämmande inflytandet från de barn, som ej äga förutsättningar att tillgodogöra sig vanlig skolundervisning. Dessa barn åter få ofta nog en undervisning och fostran, som icke lämpar sig efter deras egenart eller kan bidra till att motarbeta eller övervinna de mindrevärdighetskänslor och den håglöshet, som hos dem ej sällan framkallas av motgången i skolan.

I allt större grad ha därför dessa svagt begåvade barn beretts undervisning i s. k. hjälpklasser. Likväl har sådan undervisning icke av skoldistriktet tillhandahållits i tillräcklig utsträckning, och ej heller ha hjälpklasslärare utbildats i den omfattning, som varit önskvärd.

1932 års *seminariesakkunniga*, som jämväl hade i uppdrag att utreda frågan om särskild undervisning och utbildning av psykiskt efterblivna i barn- och ungdomsåren, avgåvo den 28 april 1936 betänkande med utredning och förslag i ämnet (statens offentliga utredningar 1936: 31), vari ifrågasattes en del åtgärder — delvis av ganska kostnadskrävande art — för främjande av hjälpklassundervisningen. De sakkunnigas förslag har hittills icke lett till annat resultat beträffande hjälpklassundervisningen än att *dels* vissa kurser för hjälpklasslärare anordnats under budgetåret 1938/39, *dels ock* en hjälpskolekonsulent anställdts hos skolöverstyrelsen för läsåret 1941/42.

De sakkunniga föreslogo åtgärder i syfte att stimulera de lokala skolstyrelserna till att upprätta hjälpklasser på allt flera orter, där förutsättningar härför finnes. I folkskolestadgan borde sålunda införas en bestämmelse om att för lärjungar, som, utan att vara sinnesslöa, dock på grund av psykisk efterblivenhet icke kunde tillgodogöra sig skolans vanliga undervisning, skulle särskild för dem lämpad undervisning i hjälpklass kunna anordnas, om skolväsendets omfattning och förhållandet i övrigt så medgäve. För att göra det möjligt för barn att i största utsträckning draga

nytta av befintliga hjälpklasser utanför den egna hemorten föreslogo de sakkunniga, att gällande bestämmelser rörande statsbidrag till skolskjutsar och till inackordering av skolpliktiga barn samt till bestridande av kostnaderna för centralisering av fortsättningsskolväsendet skulle ändras därhän, att bidrag av angivna slag skulle kunna utgå även för att därigenom bereda psykiskt efterblivna barn möjlighet att erhålla en för dem avpassad undervisning i hjälpklass eller fortsättningsskola. De sakkunniga uttalade vidare önskemål om, att skollhem för psykiskt efterblivna barn skulle upprättas, i främsta rummet för sådana barn, som blivit av barnavårdsnämnd omhändertagna för samhällsvård. För utbildning av lärare för undervisning i hjälpklass föreslogo de sakkunniga anordnande dels av en permanent kurs (utbildningskurs), dels ock, så länge behov därav finnes, en tillfällig feriekurs (fortbildningskurs). De sakkunniga föreslogo vidare, att på skolöverstyrelsens stat och med avlöning enligt 26 lönegraden skulle anställas en hjälpskollekonstulent med huvuduppgift att främja hjälpskoleverksamheten vid rikets folkskolor och att handha ledningen av den för denna undervisning avsedda lärarutbildningen.

Rörande de av de sakkunniga i övrigt föreslagna åtgärderna lämnas i betänkandet å sid. 96 f. ett sammandrag, till vilket här torde få hänvisas.

Över seminariesakkunnigas betänkande avgåvos *yttranden* av ett stort antal myndigheter, lärarsammanslutningar m. fl.

Av de avgivna yttrandena framgår, att de sakkunnigas förslag i stort sett mottogs med gillande. I vissa avseenden framfördes emellertid kritik.

Kungl. Maj:t har genom beslut den 30 oktober 1941 uppdragit åt två sakkunniga att — efter undersökning rörande antalet barn i skolåldern, som prövas bära intagas på uppfostringsanstalt för sådana sinnesslöa barn, vilka icke äro fallandesjuka eller blinda, ävensom beträffande antalet platser på dylika, statsunderstödda anstalter, vilka i första hand bära avses för förenämnda barn — upprätta och till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till de åtgärder, som må vara erforderliga för att, utan tillbakasettande av vårdmöjligheterna för andra sinnesslöa, bereda nu ifrågavarande barn plats på uppfostringsanstalt.

1940 års skolutredning har med skrivelse den 12 februari 1942 avgivit förslag till åtgärder för särskild undervisning och omvårdnad av psykiskt efterblivna i barn- och ungdomsåren (hjälpklassundervisning m. m.).

Över nämnda förslag ha yttranden avgivits av skolöverstyrelsen, statskontoret, allmänna lönenämnden, medicinalstyrelsen, socialstyrelsen och styrelsen för svenska fattig- och barnavårdsförbundets avdelning för barnavård, varjämte Stockholms hjälpskoleförening inkommit med en skrift i ämnet.

b) Hjälpklassundervisningens nuvarande omfattning m. m.

Skolutredningen har beräknat, att antalet i hjälpklasser för närvarande undervisade barn utgör något mer än en fjärdedel (28 procent) av hela det antal barn, för vilka hjälpklassundervisning kan anses önskvärd.

Hjälpklassundervisningens omfattning åren 1935 och 1940 belyses av följande sammanställning:

Å r	Antal skoldistrikt, där hjälpklasser voro inrättade	Hela antalet hjälpskolavdelningar	Hela antalet lärjungar i hjälpklasser	Medeltal lärjungar per hjälpskolavdelning
1935	70	264	3,794	14.4
1940	82	300	4,002	13.3

Hjälkundervisningen hade under läsåret 1939/40 inom de skoldistrikt, där sådan undervisning då upprätthållits, i det övervägande antalet distrikt avsett såväl småskol- som folkskolstadiet. I allmänhet syntes de barn, som överförts till hjälpklass, fortsätta i hjälpskolan till skoltidens slut. Med avseende å hjälpskolans anordning märktes, att på vissa håll hjälpklasserna ej kunnat organiseras enligt någon bestämd skolform utan inrättats i enlighet med vad som för varje läsår befunnits lämpligt med hänsyn till barnens antal och fördelning på de olika klasserna. I endast ett 15-tal skoldistrikt hade hjälpskolan helt eller delvis anordnats enligt A-formen. Den vanligaste skolformen för hjälkundervisningen vore B 2-formen, som läsåret 1939/40 förekommit i 39 skoldistrikt. Till hjälpskolavdelningen eller hjälpskolavdelningarna inom ett skoldistrikt sammanfördes i regel barn från hela distriktet, varvid de barn, som hänvisats till hjälpklass inom skola på längre avstånd från hemmen, i stor utsträckning erhöle fria resor till och från skolan. Inackordering i skolhem för att möjliggöra placering av barn i hjälpklass förekomme i ett par fall i övre Norrland.

Endast i sällsynta undantagsfall hade barn från skoldistrikt utan ordnad hjälkundervisning överförts till hjälpklass inom annat skoldistrikt. Någon samverkan mellan olika skoldistrikt för anordnande av hjälkundervisning, gemensam för barn från två eller flera distrikt, syntes icke ha förekommit.

c) Frivillig eller obligatorisk hjälkundervisning m. m.

Folkskolestadgan innehåller i sin nuvarande lydelse allenast *en* bestämmelse rörande hjälkundervisning, nämligen § 10 mom. 2 a), enligt vilket stadgande reglemente för skoldistrikt skall innehålla bestämmelser angående hjälkundervisning för svagt begåvade barn, där sådan är anordnad.

Skolutredningen har icke ansett sig böra föreslå införandet av bestämmelser om obligatorisk hjälkundervisning vid rikets folk- och småskolor, men framhållit såsom ett ofrånkomligt krav, att folkskolan befriades från de sinnesslöa barnen. I anslutning härtill har utredningen föreslagit, att i folkskolestadgan intages bestämmelse därom, *att* barn, som befunnits sinnesslöa, icke må undervisas i folkskola, *samt att* för lärjungar, som, utan att vara sinnesslöa, på grund av psykisk efterblivenhet icke kunna tillgodogöra sig skolans vanliga undervisning, särskild för dem lämpad undervisning bör anordnas i så kallade hjälpklasser eller på annat sätt.

Det måste enligt utredningens mening betraktas som en samhällsangelägenhet av stor vikt, att de i intellektuellt hänseende svagt utrustade barnen i största möjliga utsträckning erhöle en skolutbildning, som kunde sätta dem

i stånd att i framtiden på ett eller annat sätt nyttiggöra sina krafter. Härigenom kunde också i viss utsträckning förebyggas, att dessa barn utvecklades i asocial riktning. Icke mindre betydelse hade frågan om hjälpundervisningens ordnande, om man såge den ur synpunkten av resultatet av folkskolans arbete i övrigt; det vore nämligen angeläget, att det hinder för arbetet i folkskolans normalklasser, som närvaron av efterblivna barn kunde utgöra, i görligaste mån avlägsnades. Hjälpundervisningen i folkskolan hade sålunda en dubbel uppgift.

I samband med frågan om folkskolans bärkraft såsom grundskola för den högre skolan hade ofta framhållits de svårigheter att upprätthålla bestämda kunskapsfordringar, som mötte i folkskolor på grund av lärjungematerialets ojämna beskaffenhet och den ogynnsamma inverkan på arbetsintensiteten, som detta medförde. Sedan folkskolan numera i största utsträckning hade att grundlägga de kunskaper, på vilka den högre skolan skulle bygga sin undervisning, hade önskvärheten av hjälpundervisningens ordnande framträtt med växande styrka. Det syntes kunna sägas, att en tillfredsställande lösning av frågan om de efterblivna barnens undervisning vore en viktig förutsättning för att folkskolan skulle kunna väl fylla sin uppgift såsom allmän medborgarskola och såsom grundskola för högre läroanstalter av skilda slag.

Att ordna hjälpundervisningen för hela landets folkskoleväsen uteslutande genom upprättande av särskilda hjälpklasser skulle i ekonomiskt hänseende komma att ställa stora krav på såväl staten som kommunerna, på grund av att omfattande centraliseringsåtgärder då skulle bli nödvändiga. Det vore sannolikt, att vårt lands ekonomiska läge för avsevärd tid framåt komme att omöjliggöra sådana åtgärder. Redan med hänsyn härtill syntes det — i varje fall för närvarande — icke finnas anledning att ifrågasätta ett utarbetande av en plan för sammanförandet av hjälpklassbarn. I detta sammanhang borde jämväl framhållas, att de fördelar, som ur undervisningssynpunkt skulle kunna ernås genom centraliseringsåtgärder på förevarande område, säkerligen ej alltid komme att uppväga de nackdelar, som sådana åtgärder skulle medföra i andra avseenden, särskilt i sådana fall då landsbygdsbarn helt skulle lämna sina hem under lästerminerna. För att tillfredsställa det behov av särskild undervisning, som föreläge i fråga om de intellektuellt efterblivna barnen på landsbygden, borde därför även andra utvägar sökas.

I likhet med 1932 års seminariesakkunniga funne utredningen sig icke kunna förorda, att skoldistriktet skulle åläggas att inrätta hjälpklass, där förutsättningar härför vore för handen. En mer allmänt hållen föreskrift syntes — åtminstone till en början — vara att föredraga. Det borde emellertid såsom en allmän regel kunna förutsättas, att skoldistriktet skulle göra vad de kunde för att ordna särskild undervisning åt de efterblivna barnen.

I de över 1932 års seminariesakkunnigas betänkande avgivna yttrandena hade allmänt framhållits angelägenheten av att de sinnesslöa barnen helt måtte avskiljas från den egentliga folkskoleundervisningen. Skolöverstyrelsen hade därvid uttalat bland annat, att sinnesslöa barns närvaro i folkskolans normalklasser i realiteten vore lika orimlig som om man där placerade blinda eller dövstumma. Även enligt utredningens mening framstode det såsom ett ofrånkomligt krav, att folkskolan befriades från de sinnesslöa barn, som stundom bevistade skolan till föga eller intet gagn för dem själva men till skada för undervisningen av de normalt begåvade barnen. Under ett halvt sekel hade frågan om åtgärder i syfte att bereda bildbara sinnesslöa barn

obligatorisk undervisning i lämpliga anstalter varit föremål för utredningar och förslag. De ökade fordringar, som i våra dagar med rätta ställdes på folkskolans undervisning, gjorde det till en nödvändighet att särskilt landsbygdens skolor, vilka redan genom sin organisation erbjöde särskilda undervisningssvårigheter, befriades från den belastning, som närvaron av sinnesslöa barn innebure. De bildbara sinnesslöa barnen borde åläggas skolplikt i särskilda anstalter samt föreskrift härom utfärdas, så snart frågan om de sinnesslöa barnens omhändertagande erhållit sin lösning. I folkskolestadgan borde införas bestämmelse, att sinnesslöa barn icke finge intagas i folkskola.

Skolutredningen har vidare erinrat, att det på vissa håll förekommit, att särskilda klasser inrättats för bildbara sinnesslöa barn. Sådana klasser borde, där de av olika skäl befunnes önskvärda, enligt utredningens mening anknytas till sinnesslövården och icke till folkskoleväsendet, vilket dock icke syntes behöva utesluta, att vederbörande skolstyrelse genom särskilt beslut utsåges att vara styrelse för sådan särskild klass.

Skolöverstyrelsen — som i allt väsentligt ansett sig kunna tillstyrka de förslag, som skolutredningen framlagt i avsikt att få till stånd en reglering, utvidgning och förbättring av den redan befintliga hjälpundervisningen — har framhållit, att överstyrelsen i likhet med utredningen vore övertygad om, att de ekonomiska synpunkterna för närvarande lade bestämda hinder i vägen för en organisation av den omfattning, att samtliga psykiskt efterblivna barn i riket kunde sammanföras till hjälpklasser. Beträffande åter de personliga nackdelar, som eventuellt skulle tala emot en sådan organisation, måste överstyrelsen ställa sig mera tvivlande. Systemet med inackordering av skolbarn i de fall, då skolväsendet på grund av gles bebyggelse måst centraliseras, hade framför allt i skolhem i stort sett visat sig vara en fördelaktig anordning, och om det i fråga om hjälpklassbarn skulle anses mindre ändamålsenligt, syntes detta endast bero på att nämnda system i somliga delar av landet ännu vore mera ovanligt och därför betraktades med en motvilja, som vid närmare bekantskap med stor sannolikhet skulle försvinna.

Överstyrelsen har funnit den föreslagna bestämmelsen i folkskolestadgan, att barn, som befunnits sinnesslöa, icke skulle få undervisas i folkskola, synnerligen välgrundad, i den mån bestämmelsen avsåge sådana fall, då sinnesslöa barn inskrevs i vanliga skolklasser för att där åtnjuta undervisning tillsammans med normala barn, vilket icke sällan förekommit. I anslutning till vad skolutredningen anfört rörande förekomsten på vissa håll inom folkskolan av särskilda klasser för bildbara sinnesslöa barn och under framhållande av att gränsen mellan de i vanlig mening psykiskt efterblivna barnen och de bildbara sinnesslöa barnen vore mycket flytande, har överstyrelsen ifrågasatt en sådan ändring av den föreslagna bestämmelsen, att barn, som befunnits vara bildbara sinnesslöa, skulle kunna undervisas i folkskola, då de sammanfördes till för dem särskilt avpassad hjälpklassavdelning.

Statskontoret har hävdat, att införande i folkskolestadgan av bestämmelser, att sinnesslöa barn icke finge undervisas i folkskola, självfallet icke borde ske, förrän beslut fattats rörande åtgärder för barnens omhändertagande.

d) Riktlinjer för uttagning av barn till hjälpklass.

1932 års seminariesakkunniga ha i sitt betänkande utförligt ingått på frågan om de riktlinjer, som borde följas vid uttagning av barn till hjälpklass.

Den ledande synpunkten vid uttagning av barn till hjälpklass borde vara, att de barn, som kunde komma i fråga, skulle kännetecknas av tydlig intelligensdefekt. De psykiskt efterblivna brukade med hänsyn till graden av sin defekt uppdelas i tre grupper: idioter, imbecilla och debila. Gränserna mellan dessa vore flytande, och uppdelningen hade i främsta rummet praktiskt syfte, enär de olika grupperna krävde var för sig olika åtgärder med avseende på vård, undervisning och utbildning m. m.

De debila barnen vore de till antalet flesta och utgjorde den kategori, för vilken hjälpklasserna vore avsedda. Hittills hade i vårt land enhetliga principer icke i någon större utsträckning kommit till användning vid uttagning av hjälpklassernas lärjungar.

Vid uttagningen av barn till hjälpklass måste i första hand vederbörande klasslärares medverkan tagas i anspråk åtminstone för anmälan av de barn, som skulle komma i fråga; lärarens omdöme borde sålunda noga beaktas, när ett barns överflyttande till hjälpklass övervägdes. Av vikt vore emellertid att vid bedömande av intelligensen hos ett barn även äga tillgång till en metod, som helt och fullt toge hänsyn till åldern och som så långt möjligt bedömde intelligensen oberoende av tillfälligtvis inpräglade kunskaper. En dylik undersökningsmetod, användbar vid barns uttagning till hjälpklass, föreläge i de av Binet och Simon utarbetade, senare av Terman bearbetade testserierna för intelligensmätning.

Med tillhjälp av nämnda metod erhöles en ungefärlig uppskattning av barnets allmänna intellektuella utveckling. Denna uttrycktes genom begreppet intelligensålder. En numera allmänt brukad form för angivandet av intelligensnivån vore att uttrycka den genom det tal, intelligenskvoten, som angäve förhållandet mellan barnets intelligensålder och dess fysiska ålder. Detta tal utgjorde ett lätthanterligt och direkt jämförbart mått på intelligensnivån.

Under fasthållande av att mellan normal begåvning och olika grader av undermålighet inga fasta gränser utan överallt endast glidande övergångar förefunnas, vore man dock ständigt nödsakad att av praktiska skäl uppställa vissa gränser. Till ledning för detta praktiska bedömande hade på grundval av mycket omfattande undersökningar olika förslag till klassificering av barns intelligens med hänsyn till intelligenskvoten framkommit. Såsom exempel på sådan klassificering (Terman) anfördes:

Över 140	genialitet
120—140	mycket överlägsen intelligens
110—120	överbegåvning
90—110	normal- eller genomsnittsintelligens
80—90	dumhet, knappt att hänföra till undermålighet
70—80	gränsfall, ibland betecknade som dumhet, ibland som undermålighet
under 70	avgjord undermålighet eller sinnesslöhet.

Till hjälpklass borde i regel de barn överföras, vilkas intelligenskvot fölle mellan talen 70 och 80. Gränsfall, med en intelligenskvot något över- eller understigande de angivna talen, borde bedömas under hänsynstagan- de även till övriga förhandenvarande omständigheter av psykisk, fysisk eller social natur och åtgärder bestämmas såväl med ledning därav som med hänsyn till de möjligheter, ortens skolorganisation erbjöde.

Utförandet av en regelrätt intelligensundersökning fordrade största noggrannhet och mycken övning, varjämte resultatet måste bedömas med stor urskillning. En läkare, som icke erhållit för uppgiften erforderlig utbildning eller icke i sin verksamhet sysslat med hithörande spörsmål, hade icke utan vidare förutsättningar för att göra en dylik undersökning. En med ifråga- varande barntyper förtrogen pedagog, hjälpklasslärare eller annan, som ägde nödig psykologisk skolning och en viss förfarenhet i bruket av ett lämpligt testschema, syntes kunna utföra dylika för praktiskt ändamål av- sedda undersökningar.

Där intelligensundersökning icke kunde anordnas, borde en pedagogisk prövning äga rum. För denna uppgift syntes vederbörande hjälpklasslärare med hänsyn till vunnen erfarenhet ha de största förutsättningarna. En tids prövning i hjälpklass, innan definitivt beslut om överflyttning fattas, kunde i dylika fall vara att anbefalla.

Då ett barns oförmåga att på tillfredsställande sätt fullgöra skolarbetet ofta vore rent kroppsligt betingad, vore det önskvärt att de till hjälpklass anmälda barnen även underkastades noggrann läkarundersökning. Utlåt- ande häröver borde avgivas enligt fastställt formulär.

Själva avgörandet om lärjunges intagning i hjälpklass borde icke påvila klassläraren, även om denne verkställt prövningen och funnit åtgärden på- kallad, utan borde ligga i vederbörande skolledares hand.

Till hjälpklass borde icke hänvisas barn med svårare sjukdomar eller de- fekter, såsom utpräglad epilepsi, svår vanförhet, höggradiga hörsel- eller syndefekter, svårartad choréa eller sjukdomar, som verkade så kraftned- sättande att barnen ej orkade följa vanlig skolundervisning. Debila barn med utpräglad asociala tendenser borde icke heller placeras i hjälpklass, och ej heller normalbegåvade barn med mer eller mindre starkt framträdande psykopatiska drag, särskilt de av aggressiv natur, vilka vållade uppfo- ringsbesvär och inverkade störande på undervisningen i vanlig klass. Barn, som i sådan grad vore behäftade med s. k. ordblindhet, att deras undervis- ning i vanlig klass vore förenad med alltför stora svårigheter, måste där- emot i enstaka fall, nämligen då ordblindheten vore förenad med allmänt svag begåvning, placeras i hjälpklass.

Skolutredningen har i allt väsentligt ansett sig kunna ansluta sig till de av seminariesakkunniga föreslagna riktlinjerna för uttagning av barn till hjälpklass. På en punkt hyste emellertid utredningen en avvikande mening.

Enligt seminariesakkunnigas mening borde till hjälpklass icke uttagas barn med höggradiga hörsel- eller syndefekter eller med sjukdomar, som verkade särskilt kraftnedsättande, och ej heller debila barn med utpräglad asociala tendenser; för dylika barn borde i stället sörjas på annat sätt. I avgivna yttranden hade framhållits att ett barn, som vore på en gång intellektuellt efterblivet och exempelvis lomhört eller kroppsligt klent, i regel icke borde placeras i klass för lomhörda eller klena barn, enär sådana klasser icke utan våda för sitt egentliga ändamål kunde mottaga i intellektuellt hänseende avsevärt efterblivna barn.

Skolutredningen intog för sin del den ståndpunkten, att så snart psykisk efterblivenhet hos ett barn vore konstaterad i sådan utsträckning, att barnet borde placeras i hjälpklass, en dylik åtgärd också borde vidtagas, för så vitt man icke på annat och lämpligare sätt kunde sörja för barnet.

Skolutredningen har ansett, att den definitiva utformningen av riktlinjerna för uttagning av barn till hjälpklass borde verkställas av skolöverstyrelsen. Nämda riktlinjer — jämte allmänna anvisningar rörande undervisningen i hjälpklass samt normalundervisningsplaner med tillhörande anvisningar — borde vidare enligt utredningens mening genom skolöverstyrelsens försorg befordras till trycket för att tillhandahållas skoldistrikt, där hjälpklasser förekomme eller avsåges skola inrättas.

Skolutredningen har vidare framhållit som önskvärt, att föreskrift meddelades i 34 § barnavårdslagen därom, att barnavårdsnämnd vid utackordring av psykiskt efterblivna barn skulle vara skyldig tillse, att barnen om möjligt placerades på ort, där undervisning i hjälpklass vore anordnad.

Medicinalstyrelsen har framhållit kravet på läkarundersökning såsom ofrånkomligt vid överförande av barn till hjälpklass samt avstyrkt, att allmänna riktlinjer för uttagning av barn till hjälpklass för närvarande fastställdes.

De pedagoger, som verkställde intelligensundersökningar, behärskade som regel undersökningsmetodikerna väl men saknade förutsättningar att bedöma de undersöktas psykiska tillstånd i dess helhet. Det kunde icke nog kraftigt påpekas att intelligensundersökningar endast hade ett begränsat värde och endast vore ett av de hjälpmedel, som funnes för att fastställa en persons intellektuella utveckling. Användande av intelligensundersökning utan samtidig läkarundersökning borde icke få förekomma; icke alltför sällan hade en inre sekretorisk rubbning, ordblindhet, psykopatisk konstitution m. m. rubricerats som psykisk efterblivenhet på grund av ofullständig medicinsk undersökning av barnet.

I första hand syntes undersökning av skolläkare, eller där sådan ej funnes, av tjänsteläkare böra ske. I fall där denne ej hade psykiatrisk specialutbildning och ansåge ytterligare undersökning behövlig eller där föräldrarna motsatte sig de åtgärder, som syntes vara lämpligast för barnet, borde undersökning av specialist komma till stånd. I de större städerna funnos rådfrågningsbyråer eller specialister inom det barnpsykiatriska området. För de mindre städerna och landsbygden syntes vederbörande hjälpverksamhetsläkare i regel kunna anlitas eller särskilda konsultationer av psykiatriskt utbildad läkare anordnas.

De tillkallade sakkunniga för verkställande av utredning rörande förutsättningarna för skolundervisning åt vissa sinnesslöa barn m. m., vilkas betänkande beräknades avgivas under loppet av år 1942, komme att i samband med frågan om införande av skolplikt för sinnesslöa barn föreslå riktlinjer för deras uttagning ur normalskola och hjälpklass, formerna för deras omhändertagande m. m. Då gränsen mellan sinnesslöhet och psykisk efterblivenhet vore oskarp, syntes det vara fördelaktigt, i vissa delar till och med nödvändigt, att formerna för uttagning och omhändertagande för båda kategorierna bleve desamma. Medicinalstyrelsen ansåge därför avgörande av dessa frågor evad de rörde de psykiskt efterblivna böra anstå tills ovannämnda betänkande avgivits.

Socialstyrelsen har understrukt, att uttagningen av barn till hjälpklass måste ägnas stor omsorg för att hjälpklassundervisningen skall kunna ändamålsenligt inpassas i samhällets strävanden för förebyggande av arbetsoförmåga och asocialitet samt för beredande av rationell ungdomsvård. Socialstyrelsen biträdde den av skolutredningen härutinnan intagna ståndpunkten, sålunda även den inställningen, att så snart psykisk efterblivenhet hos ett barn vore konstaterad i sådan utsträckning, att barnet borde placeras i hjälpklass, en dylik åtgärd också borde vidtagas, för så vitt man icke på annat lämpligare sätt kunde sörja för barnet. Socialstyrelsen har emellertid med särskild hänsyn till den asociala ungdomens problem ansett, att skolutredningen trots allt icke tillräckligt beaktat behovet av medverkan av läkare vid differentieringen av barnen vid uttagningen till hjälpklassundervisningen.

De asociala ungdomarnas problem vore ju i hög grad de debilas, och för bedömande av de hithörande barnens förutsättningar och egenskaper krävdes speciell medicinsk sakkunskap. Styrelsen ville betona, att en så tidig och så pålitlig identifiering som möjligt av de debila och sinnesslöa vore en fundamental förutsättning för den förebyggande verksamhetens rationella anordnande. De debila och de sinnesslöa barnen löpte den största risken att misslyckas i livet.

Genomförandet av den föreslagna hjälpklassundervisningen skulle sakna något väsentligt, om icke särskild läkarexpertis lokalt och centralt anknötes till hjälpklassväsendet. Medverkan av läkare vore behövlig för sakkunnigt bedömande av frågor, som röra hjälpklassernas elever. Den medicinska auktoriteten vore även av vikt för att vinna föräldrars och målsmäns bistånd för genomförande av åtgärder till elevernas sannskyldiga bästa. Socialstyrelsen ville erinra om vikten av att man i anslutning till hjälpklassundervisningen såväl vid elevernas inträde däri som under skoltiden och vid avgången från skolan uppmärksammade frågor angående omplacering av barn i lämpliga vårdformer eller skolformer. Av vikt vore vidare, att socialmedicinska ingripanden planerades, så att de kunde göras i rätt tid. Sålunda borde exempelvis sinnesslöhet föranleda, att meddelande därom i god tid lämnades till vederbörande pastorsämbete för anteckning om äktenskapsförbud. Steriliseringsåtgärd borde också planeras för genomförande i tid.

Hur denna erforderliga läkarexpertis skulle distrikts- eller länsvis samorganiseras med hjälpklassundervisningen kunde socialstyrelsen icke uttala

sig om, utan styrelsen måste begränsa sig till att påpeka det oundgängliga behovet av medicinsk sakkunskap, varförutan reformen komme att väsentligen begränsas till en skolreform i stället för att vidgas till en synnerligen betydelsefull socialreform.

Socialstyrelsen har funnit det av skolutredningen föreslagna tillägget till 34 § barnavårdslagen, att barnavårdsnämnd vid utackordering av psykiskt efterblivet barn skulle vara skyldig tillse, att barnen om möjligt placerades å ort, där undervisning i hjälpklass vore anordnad, befogat och ändamålsenligt.

Styrelsen för svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundets avdelning för barnavård har funnit nyssnämnda tillägg till barnavårdslagen i princip riktigt men framhållit, att icke oväsentliga svårigheter komme att uppstå vid barnens placering, innan hjälpklasser i större utsträckning anordnats även på landsbygden.

e) Hjälpkolans skolformer.

Skolutredningen har beträffande hjälpkolans skolformer anfört följande.

De organisationsformer, som ifrågakomme vid ett mera allmänt ordnande av hjälpundervisningen, kunde i vissa avseenden skilja sig från de i undervisningsplanen för rikets folkskolor angivna skolformerna. För att utmärka att det här vore fråga om en särskild organisationsform, ville utredningen i anslutning till seminariesakkunnigas förslag föreslå, att hjälpkolans skolformer betecknades på nedan angivet sätt:

a) De olika årsklasserna undervisades var för sig i skilda läraravdelningar. Denna skola motsvarade A-formen i undervisningsplanen för rikets folkskolor och syntes för hjälpundervisningens vidkommande lämpligen böra betecknas såsom *Hj—A*.

b) De till hjälpklasserna hörande barnen fördelades på tre läraravdelningar: nedre avdelningen, omfattande småskolestadiet (i regel barnens andra och tredje skolår), mellanavdelningen (fjärde och femte skolåren) samt övre avdelningen (sjätte och följande skolåren). Denna skolform motsvarade folkskolans B 1-form och kunde i fråga om hjälpkolan betecknas såsom *Hj—B 1*.

c) Hjälpklassbarnen fördelades på två avdelningar: nedre avdelningen (i regel andra—fjärde skolåren) och övre avdelningen (femte och följande skolåren). Beteckning: *Hj—B 2*.

d) Samtliga hjälpklassbarn sammanfördes till en enda läraravdelning. Denna skolform motsvarade närmast folkskolans B 3-form och betecknades för hjälpkolans del såsom *Hj—B 3*.

Beträffande skolformen *Hj—B 2* hade förutsatts, att även tredje klassen (i regel fjärde skolåret) hänfördes till nedre avdelningen, detta bland annat emedan barnantalet i en sådan skola icke kunde förutsättas alltid bliva tillräckligt för att en särskild läraravdelning, omfattande endast det egentliga småskolestadiet, skulle kunna bildas.

f) Grunder för inrättande av hjälpklasser.

Skolutredningen har föreslagit följande grunder för hjälpklassavdelnings inrättande och bibehållande:

Särskild hjälpklassavdelning må inrättas, om vid skola eller skolenhet de psykiskt efterblivna lärjungarnas antal vid läsårets början uppgår till minst 10. Där antalet sådana lärjungar uppgår till minst 18, må två hjälpklassavdelningar inrättas. Är antalet barn av ifrågavarande slag större än 30, må en hjälpklassavdelning inrättas för varje påbörjat 15-tal barn.

Där endast en hjälpklassavdelning är inrättad och lärjungeantalet i denna avdelning vid början av ett läsår ej uppgår till 10 men till minst 8, må folkskolinspektören, där särskilda skäl föreligga, efter framställning av skolstyrelsen kunna medgiva, att avdelningen må bibehållas under ett läsår.

Såsom skolenhet betraktas flera skolor för det fall, att lärjungeantalet för dessa lämpligen kan regleras gemensamt.

En undersökning angående verkningarna av här föreslagna grunder, därest de tillämpats under läsåret 1939/40, gåve vid handen, framhåller skolutredningen, att i 13 skoldistrikt antalet hjälpklassavdelningar skulle ha minskats med sammanlagt 18, medan i vartdera av 3 skoldistrikt en ny läraravdelning skulle ha tillkommit.

Statskontoret har ifrågasatt, om icke i betraktande av svårigheterna att draga en bestämd gräns mellan olika kategorier efterblivna barn åtminstone i nuvarande statsfinansiella situation någon höjning skulle kunna vidtagas av det föreslagna antalet lärjungar i varje klassavdelning, förslagsvis med två elever. Eventuellt skulle i så fall folkskolinspektör kunna medgivas dispensrätt, varvid emellertid de av utredningen angivna gränstalen icke borde få underskridas.

Stockholms hjälpskoleförening har uttalat den åsikten i fråga om hjälpklassernas storlek, att i småskolan, där grunden lades till barnens skolanpassning, barantalet ej borde överstiga 12.

g) Undervisningen i hjälpklass.

I kungörelsen 1921: 372 föreskrives, att för hjälpklass må, utan hinder av bestämmelserna i undervisningsplanen för rikets folkskolor, kunna tillämpas särskild för sådan klass avpassad läroplan, vilken dock skall vara godkänd av skolöverstyrelsen.

Skolutredningen har hemställt, att Kungl. Maj:t måtte anbefalla skolöverstyrelsen att till trycket låta befordra provisorisk normalundervisningsplan med därtill hörande anvisningar i huvudsaklig överensstämmelse med av utredningen framlagt förslag, att tjäna till ledning vid bedrivande av undervisningen i hjälpklass. Det slutgiltiga fastställandet av normalplan för hjälpklassundervisningen syntes icke böra ske, förrän frågan om ändringar i gällande undervisningsplan för rikets folkskolor bragts till sin lösning.

Enligt förslaget skola samma läroämnen vara företrädda i hjälpskolan som i den vanliga folkskolan. Antalet lärjungetimmar i viss hjälpklass har i allmänhet förutsatts skola uppgå till högst 30, varvid undervisningen i slöjd tilldelats högst 8 veckotimmar.

I fråga om slöjdundervisningen har skolutredningen anfört följande.

Enligt gällande författning angående statsbidrag för undervisning i slöjd (kungörelsen 1940: 415) erfordrades vid skola med endast en slöjdavdelning, att minst 10 lärjungar deltagit i undervisningen, dock att slöjdavdelning finge omfatta lägst 6 deltagare, under förutsättning att den bestode av samtliga gossar, respektive flickor på folkskolestadiet, vilka prövades skäligen kunna delta i slöjdundervisningen. Vid skola med två eller flera slöjdavdelningar erfordrades för statsbidrag, att medeltalet lärjungar per avdelning uppginge till 15, varvid likväl en restgrupp om minst 10 lärjungar finge räknas som en avdelning. Utöver det anförda gällde, att högsta antalet slöjdlektioner per år, för vilka statsbidrag kunde för en och samma avdelning utgå, vore 128. Sistnämnda antal syntes ha erhållits med utgångspunkt från att slöjdundervisning finge bekostas av statsmedel till en omfattning av högst 4 timmar i veckan under 32 veckor.

Slöjdundervisningen i hjälpklass förutsattes skola i viss utsträckning fullgöras inom ramen av vederbörande lärarens eller lärarinns normala undervisningsskyldighet. I den mån detta icke kunde ske, måste man räkna med särskild ersättning för slöjdundervisningen. Då antalet lärjungetimmar i viss hjälpklass i allmänhet förutsattes skola uppgå till högst 30, skulle vid en undervisningsskyldighet för hjälpklasslärare av exempelvis 26 veckotimmar för vissa avdelningar kunna förekomma, att statsbidrag utginge för 4 veckotimmars undervisning i slöjd. Utredningen utginge således tills vidare från att gällande kungörelse angående statsbidrag för undervisning i slöjd skulle tillämpas i fråga om slöjdundervisning i hjälpklass beträffande det antal timmar, som kunde anses falla utanför lärarens undervisningsskyldighet. Enligt tillämpad praxis syntes redan nu statsbidrag till slöjdundervisning i hjälpklass utgå enligt dessa grunder.

Antalet hjälpklassavdelningar hade läsåret 1940/41 utgjort 305. Såsom övre gräns för antalet hjälpklassavdelningar syntes, under förutsättning att särskilda centraliseringsåtgärder icke vidtoges, kunna angivas talet 375. Om antalet slöjdgrupper antoges ungefärligen motsvara antalet hjälpklassavdelningar, skulle, under förutsättning att särskild ersättning skulle utgå för 4 veckotimmar slöjd per avdelning, sådan ersättning behöva beräknas för $(4 \times 375 =) 1,500$ veckotimmars undervisning i slöjd. Enligt i kungörelsen fastställda grunder för statsbidrag i sådana fall, då lärarens undervisning i slöjd understeg 20 timmar i veckan, skulle kostnaden för statsverket under nyssnämnda förutsättning kunna beräknas uppgå till $(1,55 \times 128 \times 375 =) 74,400$ kronor för år. Emellertid syntes i åtskilliga fall den särskilda ersättningen för slöjdundervisning icke komma att utgå med ett mot 4 veckotimmars undervisning svarande belopp utan kunna förväntas stanna vid lägre belopp. Med hänsyn härtill syntes ett sammanlagt belopp av 60,000 kronor böra beräknas för nu ifrågakvarande särskilda ersättning.

Skolöverstyrelsen har framhållit, att undervisningen i slöjd vore av särskild betydelse för de psykiskt efterblivna barnen. Med hänsyn härtill funne

överstyrelsen sig icke övertygad om lämpligheten av att undervisningen i slöjd i enlighet med skolutredningens förslag i regel begränsades till högst 8 veckotimmar, även om förslaget avsåge, att 10 veckotimmar i vissa undantagsfall skulle kunna medgivas. Vad anginge undervisningen i hushållsgöromål för flickor i de övre klasserna hade för detta ämne upptagits 4 veckotimmar. Då för denna undervisning lämpligen borde anslås en hel skoldag i veckan, såsom fallet alltid vore inom folk- och fortsättningsskolor, och då det säkerligen ofta kunde inträffa, att hjälpklassflickorna komme att undervisas i hushållsgöromål tillsammans med flickor i de vanliga folkskoleklasserna, syntes timplanen för hushållsgöromål böra upptaga 5 veckotimmar. Då skolutredningens förslag syntes avse, att överstyrelsen skulle vara befogad vidtaga de jämkningar i läroplanerna, som överstyrelsen på grund av gjorda erfarenheter kunde finna påkallade, saknade överstyrelsen anledning att nu ingå på någon mera detaljerad granskning av det framlagda läroplansförslaget.

Socialstyrelsen har betonat vikten av att manuell sysselsättning genom slöjd gäves största möjliga utrymme i undervisningsschemat. Genom inövning av manuella färdigheter uppövades också en för arbetslivet mycket värdefull förmåga av uthållighet, vilken till skada för självförsörjningen påfallande ofta saknades hos hjälpklassungdom.

h) Läro- och läseböcker för hjälpundervisningen.

Skolutredningen har hemställt om utverkande av ett anslag, förslagsvis 4,500 kronor, till befrämjande av utgivandet av för hjälpundervisningen lämpade läro- och läseböcker.

Statskontoret har icke ansett sig kunna biträda skolutredningens hemställan om anslag till befrämjande av utgivandet av för hjälpundervisningen lämpade läro- och läseböcker. Vid ett anordnande av hjälpundervisning i enlighet med utredningens förslag syntes kunna förutsättas, att erforderliga skolböcker ändock skulle tillkomma på enskilt initiativ.

i) Utbildning av lärare för hjälpklassundervisningen.

Skolöverstyrelsen har i sina anslagsäskanden för budgetåret 1942/43 hemställt, att kursverksamheten för utbildande av hjälpklasslärare, vilken påbörjats år 1939 men på grund av det statsfinansiella läget under de följande åren inställts, måtte återupptagas för läsåret 1942/43.

Kurserna borde enligt överstyrelsens mening anordnas efter i huvudsak samma grunder som tidigare med en utbildningskurs vid folkskoleseminariet i Stockholm och en fortbildningskurs vid folkskoleseminariet i Göteborg. Utbildningskursen i Stockholm borde fortgå under större delen av vårterminen 1943, under det att fortbildningskursen endast borde omfatta högst sex veckor. Vid seminariet i Stockholm borde beräknas avlöning till en extra ordinarie övningskollärare jämte provårsarvode åt denne (300 kronor). Till arvoden åt föreståndare och föreläsare erfordrades 11,600

kronor, till expenser 500 kronor och till stipendier åt deltagarna 4,500 kronor. Stipendierna beräknades utgå med 6 kronor 25 öre för vecka, om deltagare vore bosatt på kursorten, och 12 kronor 50 öre i annat fall. Antalet kursdeltagare borde vara högst 12 i Stockholm och högst 20 i Göteborg. Till kursdeltagare, som vore ordinarie lärare, borde såsom tidigare utgå oavkortad lön under den tid kursen påginge. I den mån det visade sig möjligt att såsom lärare vid kurserna anlita seminarielärare och låta dessas föreläsningar ingå i tjänstgöringsskyldigheten, kunde kostnaderna för kurserna något nedbringas.

Statskontoret har i anledning av nämnda förslag anfört, att en förläggning av kurserna till vårterminen 1943 skulle medföra icke obetydliga utgifter för avlöning till vikarier för de i kurserna deltagande lärarna. Därest av organisatoriska skäl hinder mötte för en förläggning till ferietid, måste statskontoret i nuvarande statsfinansiella läge ställa sig avvisande till förslaget.

Skolutredningen har i likhet med skolöverstyrelsen förordat särskild utbildning för hjälpklasslärare.

Enligt av utredningen införskaffade uppgifter angående hjälpklassundervisningen läsåret 1939/40 hade av de i hjälpklasser tjänstgörande lärarna 67 genomgått eller deltagit i av staten eller annan anordnade utbildningskurser av skiftande tidslängd, 13 erhållit utbildning vid Ericastiftelsens läkepedagogiska seminarium i Stockholm eller vid Slagsta seminarium för utbildande av lärarinnor vid skolor för sinnesslöa barn, 19 bedrivit studier av ett eller annat slag (åhörande av föreläsningar, auskultering i hjälpklasser eller sinnesslöskola, akademiska eller andra studier i psykologi, pedagogik m. m.) samt 5 fullgjort längre tids tjänstgöring i sinnesslöskola. I vissa fall kunde vederbörande lärare återopa utbildning av mer än ett av de nu angivna slagen. Sammanlagt 104 av de 301 i hjälpklasser tjänstgörande lärarna kunde alltså sägas ha i någon form erhållit speciell utbildning — visserligen mycket skiftande med avseende på fullständigheten — för arbete i hjälpklass. Nu anförda uppgifter gäve otvetydigt vid handen, att ett stort behov av särskild utbildning för hjälpklasslärare alltjämt förefunnes.

Vid ordnandet av hjälpklasslärarutbildningen vore det två olika grupper av lärare man hade att taga hänsyn till, nämligen dels unga lärare, som önskade utbilda sig för arbetet i hjälpklass, dels ock sådana lärare, som arbetade i hjälpklass utan att ha fått särskild utbildning och som önskade göra sig bättre skickade för detta arbete. Det erfordrades därför dels permanenta längre utbildningskurser, dels ock fortbildningskurser. Den permanenta utbildningskursen borde omfatta en vårtermin eller 21 veckor och förläggas till folkskoleseminariet i Stockholm. Fortbildningskursen, omfattande 6 veckor, borde anordnas så länge behov därav föreläge. 1938 års riksdag hade påpekat olägenheten av att de lärare, som genomginge fortbildningskursen, på grund av då föreslagen förläggning till sommarferierna icke syntes bli i tillfälle att under kursens gång delta i hjälpundervisning och ifrågasatt, om det icke skulle vara lämpligt och möjligt att råda bot för denna olägenhet genom att nämnda kurs till någon del påginge under lästermin. Utredningen ville ansluta sig till denna mening.

Kostnaderna för utbildningskursen har skolutredningen beräknat till 7,550 kronor (eventuellt ytterligare 600 kronor).

1932 års seminariesakkunniga, som förordat förläggning till folkskoleseminariet i Stockholm av den av dem föreslagna utbildningskursen för hjälpklasslärare, hade förutsatt, att inom övningsskolan vid nämnda seminarium skulle för tillgodoseende av kursens behov upprättas en hjälpklass samt att en särskild övningsskollärartjänst skulle inrättas för hjälpklasslärarkursens räkning. Enligt utredningens förmenande syntes en sådan anordning bli för- enad med onödigt stora kostnader, särskilt med hänsyn till att utbildnings- kursen för hjälpklasslärare förutsattes skola pågå endast 5 månader av året. Det syntes icke möta större svårigheter att träffa sådan överenskommelse med Stockholms folkskoledirektion, att kursdeltagarnas auskultation och öv- ningsundervisning finge förläggas till förefintliga hjälpklasser vid Stockholms folkskolor. Kostnaderna för nämnda anordning skulle då inskränka sig till ett mindre belopp — förslagsvis sammanlagt 600 kronor — såsom gottgörelse åt lärare i nämnda hjälpklasser för deras medverkan vid kursdeltagarnas hand- ledning.

För föreläsningar, ledning av seminarieövningar, konferenser och dylikt beräknade utredningen i enlighet med de grunder, som angivits i Kungl. Maj:ts beslut den 28 oktober 1938 angående anordnande av kurser under budget- året 1938/39 för utbildande av hjälpklasslärare, ett belopp av 6,600 kronor. För expenser synes böra beräknas 350 kronor. Nu angivna kostnader utgjorde tillhoppa ($600 + 6,600 + 350 =$) 7,550 kronor.

Seminariesakkunniga hade icke beräknat något särskilt arvode till ledaren för utbildningskursen, enär den föreslagne hjälpskolekonsulenten ansetts böra sköta denna uppgift såsom tjänstäliggande. Skulle detta av någon an- ledning icke bli möjligt, syntes enligt de sakkunnigas mening för nämnda uppgift böra beräknas ett arvode av 1,000 kronor. Skolutredningen anslöte sig till vad seminariesakkunniga sålunda anfört, dock att sistnämnda arvode syntes böra beräknas till 600 kronor.

Kostnaderna för fortbildningskursen har skolutred- ningen beräknat till 3,650 kronor, varav 3,500 kronor till arvoden och 150 kronor till expenser.

Skolutredningen har vidare föreslagit, att ordinarie och extra ordinarie lärare, som åtnjöte tjänstledighet för genomgående av kurs för hjälpklasslärare, skulle äga uppbära lön med B-avdrag, varjämte stipendier skulle kunna tilldelas kursdeltagare såsom bidrag till kostnaderna. Förslaget om B-avdrag under ifrågavarande tjänstledighet är tillkommet med utgångspunkt från den för de statsanställda lärarna gällande bestäm- melsen, att lärare skall vid tjänstledighet för enskild angelägenhet vidkän- nas B-avdrag för tid, varunder han idkar studier eller bedriver arbete, som av skolöverstyrelsen prövas vara av betydelse för lärarens kompetens inom den skolform, vid vilken läraren är anställd. Nämnda bestämmelse har skol- utredningen antagit skola bli i huvudsak gällande även för folkskolevä- sendet.

Rätt till oavkortad lön tillkomme läroverkslärare bland annat under tjänst- ledighet, vilken han enligt medgivande av Kungl. Maj:t använt för att göra iakttagelser eller idka studier, som på ett påtagligt sätt kunde tjäna under- visningsväsendets intressen. Nämnda bestämmelser hade enligt sin formulering närmast karaktären av ett undantagsstadgande, vilket hittills plägat

tillämpas mycket restriktivt. Det syntes fördensskull knappast kunna ifrågasättas, att en bestämmelse av motsvarande innehåll skulle bli tillämplig vid sådana regelmässigt förekommande tjänstledigheter för lärare, som föranleddes av deltagande i kurs för hjälpklasslärare. Rätt till oavkortad lön under utbildningstiden skulle vidare otvivelaktigt behöva förbindas med det villkoret, att vederbörande lärare skulle vara skyldig att tjänstgöra såsom hjälpklasslärare, något som svårligen låte sig genomföra. Härtill komme slutligen, att rätt till oavkortad lön under tjänstledighet för ovan angivna ändamål för närvarande icke kunde tillkomma annan lärare än ordinarie lärare — såväl folkskol- som läroverkslärare — varför i fråga om extra ordinarie lärare behov av särskilda bestämmelser under alla förhållanden skulle uppstå. Även om goda skäl kunde åberopas till förmån för att lärare finge åtnjuta oavkortad lön under tjänstledighet för genomgående av kurs för hjälpklasslärare, ansåge sig utredningen likväl med hänsyn till det ovan anförda icke kunna förorda en sådan anordning.

Vid övervägande av frågan om storleken av det löneavdrag, som rimligen borde ifrågakomma under lärares tjänstledighet för ifrågavarande ändamål, hade man vid en tillämpning av de i civila avlöningsreglementet föreskrivna grunderna närmast att välja emellan A-avdrag och B-avdrag. A-avdrag tillämpades bland annat vid tjänstledighet på grund av sjukdom samt vid ledighet i vissa fall för offentligt uppdrag. Därest — vilket syntes riktigt — hänsyn skulle tagas till de avlöningsgrunder, som enligt civila avlöningsreglementet och civila icke-ordinariereglementet numera gällde för ordinarie respektive extra ordinarie läroverkslärare, komme man, såsom av det följande framginge, till en tillämpning av B-avdrag vid folkskollärares tjänstledighet för genomgående av kurs för hjälpklasslärare.

De nyssnämnda, för statsanställda lärare gällande avlöningsgrunderna innebure följande:

Lärare skulle vid tjänstledighet för enskild angelägenhet vidkännas B-avdrag för tid, varunder han

idkade studier för vinnande av högre lärdomsmeriter i visst ämne eller

idkade studier eller bedreve arbete, som av Kungl. Maj:t prövades vara av betydelse för undervisningsväsendet, eller

idkade studier eller bedreve arbete, som av skolöverstyrelsen prövades vara av betydelse för lärarens kompetens för viss uppgift eller befattning inom den skolform, vid vilken läraren vore anställd.

Vad sålunda stadgats gällde, i fråga om ordinarie lärare, för sammanlagt högst 180 dagar av den tid läraren innehade befattning inom en och samma lönegrad samt, i fråga om extra ordinarie lärare, för sammanlagt högst 120 dagar av den tid, varunder läraren innehade extra ordinarie anställning.

Om de blivande bestämmelserna angående folkskollärares löneavdrag vid tjänstledighet komme att utformas i anslutning till de ovannämnda för läroverkslärare gällande, syntes tjänstledighet för genomgående av kurs för hjälpklasslärare böra hänföras till ledighet för studier eller arbete, som prövades vara av betydelse för lärarens kompetens för viss uppgift eller befattning inom den skolform, vid vilken läraren vore anställd, och följaktligen böra vara förenad med skyldighet att å lönen vidkännas B-avdrag. Den prövning av skolöverstyrelsen, som utgjorde en förutsättning för att sådant avdrag skulle få tillämpas, syntes kunna anses fullgjord i och med att överstyrelsen utsåge vederbörande lärare till kursdeltagare. Med avseende på den ovan omförmälda tidsbegränsningen till 120 dagar i fråga om extra ordinarie

lärare borde framhållas, att skolöverstyrelsen lämpligen syntes böra erhålla bemyndigande att i fråga om sådan lärare i förekommande fall utsträcka den tid, för vilken B-avdrag finge tillämpas, intill en hel vårtermin, d. v. s. den tidsperiod, som utbildningskursen för hjälpklasslärare förutsattes skola omfatta.

Skolutredningen har ytterligare föreslagit, att ett belopp av förslagsvis 10,000 kronor måtte anvisas till stipendier åt deltagare i kurser för hjälpklasslärare.

I det föregående hade utredningen förordad, att ordinarie och extra ordinarie lärare skulle under tjänstledighet för deltagande i kurs för hjälpklasslärare å lönen vidkännas B-avdrag, varigenom mer än hälften av avlöningen å lärartjänsten skulle utgå oavkortad. Därjämte hade utredningen uttalat sig för att stipendium skulle kunna tilldelas kursdeltagare. Vid utmätande av stipendiebeloppen syntes hänsyn böra tagas till om kursdeltagare under tiden för kursen ägde behålla någon del av honom eljest tillkommande lärarlön. Där så vore fallet, borde stipendium utgå med lägre belopp än i övriga fall. Vidare syntes stipendium till kursdeltagare, som vore bosatt å kursorten, böra utgå med lägre belopp än det som tilldelades andra kursdeltagare. I vissa fall syntes säkerligen numera en höjning av de av seminariesakkunniga föreslagna beloppen visa sig nödvändig, detta främst med hänsyn till de ökade levnadskostnaderna men även till att under nuvarande förhållanden bidrag till kostnaderna täckande från kommuner eller enskilda sammanslutningar icke syntes kunna påräknas i samma utsträckning som förut.

I avvaktan på närmare erfarenhets vinnande föresloge utredningen, att till stipendier för deltagare i kurser för hjälpklasslärare anvisades ett belopp av förslagsvis 10,000 kronor. Fördelningen av beloppet syntes böra ske genom skolöverstyrelsens försorg.

Skolöverstyrelsen har beträffande den föreslagna utbildningskursen hävdad, att för kursdeltagarnas praktiska övningar borde inom övningsskolan vid folkskoleseminariet i Stockholm anordnas en särskild hjälpklass.

Överstyrelsen hade i sitt utlåtande över seminariesakkunnigas förslag framhållit, att ifrågavarande utbildningskurs borde få ingå som ett led i seminariets övriga verksamhet och sålunda ställas under vederbörande rektors ledning i stället för, såsom de sakkunniga tänkt sig, under tillsyn av en särskild kursstyrelse. Denna åsikt vidhölle överstyrelsen fortfarande, och det syntes, som om även skolutredningen delade den. Men förutsättningen för en sådan anordning borde enligt överstyrelsens mening vara, att en hjälpklass anordnades i samband med seminariets övningsskola. Det syntes nämligen icke vara möjligt för rektor att öva den nödvändiga tillsynen över kursdeltagarnas praktiska övningar, om — såsom skolutredningen föresloge — dessa skulle vara förlagda till hjälpklass i någon av stadens folkskolor och ej i seminariets lokaler. Någon större kostnadsökning syntes icke heller behöva uppstå, om seminariet erhöle egen hjälpklass med därtill hörande lärarbefattning, som åtminstone tills vidare syntes böra besättas med extra ordinarie innehavare. Samtidigt inbesparades nämligen en motsvarande tjänst vid Stockholms folkskolor. Det måste därtill anses vara till fördel för seminariets lärarutbildning i övrigt, om vid densamma funnes en särskild hjälpklass, där seminariets elever kunde i viss omfattning få stifta bekantskap med undervisningen även av psykiskt efterblivna.

Statskontoret har anfört, att, därest kursverksamhet för utbildning av hjälpklasslärare komme till stånd, borde det övervägas, om icke den längre kursen skulle kunna göras mindre omfattande. Vad anginge fortbildningskursen ansågo statskontoret, att denna borde utan större olägenheter kunna helt förläggas till ferietid.

I fråga om lärarnas löneförmåner under ledighet för genomgående av under lästermin anordnad kurs för hjälpklasslärare har statskontoret förordat oavkortad lön.

Då det låge i vår folkundervisnings intresse, att erforderligt antal lärare med särskild utbildning som hjälpklasslärare stode till folkskolans förfogande, syntes det bäst överensstämmande med principerna om avlöning under tjänstledighet, att lärarna för den av utredningen förordade utbildningen icke finge vidkännas avdrag å sina löneförmåner. I fall av behov syntes för sådan händelse även extra ordinarie lärare böra medgivas rätt uppbära oavkortad lön. Efter genomgången kurs borde läraren vara skyldig att, då så påkallades, inom det egna skoldistriktet åtaga sig undervisning i hjälpklass.

Beträffande frågan om understöd åt deltagarna i de föreslagna utbildningskurserna har statskontoret föreslagit, att befattningshavare, som icke vore bosatt å kursorten, inom ramen av ett för ändamålet anvisat bestämt anslag av 10,000 kronor erhöles tjänstgöringstraktamente av lämplig storlek, högst 3 kronor 50 öre för dygn för familjeförsörjare och 2 kronor för dygn för annan lärare. Åt lärare, som vore bosatt å kursorten, syntes understöd icke vara påkallat.

Allmänna lönenämndens majoritet har icke ansett sig kunna ansluta sig till skolutredningens förslag i fråga om *ordinarie* lärares löneförmåner under tjänstledighet för genomgående av kurs för hjälpklasslärare utan förordat, att sådan lärare skulle under ledigheten äga uppbära oavkortad lön, varvid dock borde föreskrivas skyldighet för läraren att under viss tid, förslagsvis ett läsår, åtaga sig undervisning i hjälpklass. I fråga om *extra ordinarie* lärare har lönenämnden tillstyrkt skolutredningens förslag om lön med B-avdrag under tjänstledighet för ifrågasatt ändamål.

Lönenämnden ville framhålla, att ordnandet av undervisning åt psykiskt efterblivna barn vore en social angelägenhet av betydande vikt. Det måste fördenskull enligt lönenämndens mening tillses, att lärare särskilt uppmunrades att ställa sig till förfogande för meddelande av hjälpklassundervisning, bland annat genom att beredas tillfälle att utan löneförlust erhålla tjänstledighet från innehavande lärartjänst i och för genomgående av erforderlig utbildningskurs. Lönenämnden ville särskilt erinra, att ordinarie lärare, som antagits såsom elev vid Ericastiftelsens läkepedagogiska seminarium i Stockholm, tidigare — innan statsfinansiella skäl föranlett inskränkningar — av Kungl. Maj:ts plägat medgivas rätt att under erforderlig tjänstledighet åtnjuta oavkortad lön å egen tjänst under högst sex månader. Det syntes lönenämnden icke opåkallat att ifrågasätta motsvarande förmån för de lärare, som underginge utbildning till hjälpklasslärare. Erinras kunde för övrigt, att tjänsteman inom allmänna civilförvaltningen och kommunikationsverken,

vilken åtnjöte tjänstledighet för deltagande såsom elev i utbildningskurs vid verket, härunder ägde åtnjuta oavkortad lön. Under hänvisning till det anförda föresloge lönenämnden alltså att, vid tillämpningen av blivande bestämmelser angående löneavdrag för ordinarie folk- eller småskollärare under tjänstledighet, sådan ledighet som föranleddes av genomgående av kurs för utbildning av hjälpklasslärare måtte bli förenad med rätt för läraren att därunder åtnjuta oavkortad lön, varvid tillika borde föreskrivas skyldighet för läraren att under viss tid, förslagsvis ett läsår, åtaga sig undervisning i hjälpklass. Lönenämnden förutsatte härvid, att ordinarie lärare jämte nämnda förmån av oavkortad lön skulle bibehålla den rätt att erhålla stipendium under utbildningstiden, som enligt skolutredningens förslag skulle tillkomma honom. Vad åter anginge extra ordinarie lärare — för vilka rätt till oavkortad lön under studier icke förefunnes — tillstyrkte lönenämnden skolutredningens förslag om lön med B-avdrag under tjänstledighet för ifrågavarande ändamål.

Tre ledamöter av lönenämnden ha icke ansett sig kunna biträda majoritetens förslag, att ordinarie lärare skulle under tjänstledighet för deltagande i utbildningskurs för hjälpklasslärare åtnjuta oavkortad lön, utan anslutit sig till skolutredningens förslag härutinnan.

Stockholms hjälpskoleförening har förordat inrättande av en särskild hjälpklassavdelning inom övningsskolan vid Stockholms folkskoleseminarium. Om kursdeltagarnas hela hospitering i hjälpklasser och handledning i undervisning förlades till Stockholms stads hjälpklasser, syntes detta bli alltför betungande för dessa, så att den ömtåliga undervisningen i dessa klasser komme att förtryckas. Föreningen har vidare betonat, att, då särskilt arvode icke föreslagits skola utgå för undervisning i hjälpklass, det torde vara nödvändigt, om hjälpklasserna skulle kunna rekryteras med för denna undervisning utbildade lärare, att kursdeltagarna erhöles så stora stipendier, att de finge kompensation för löneavdragen.

j) Hjälpklasslärarnas tjänstgöring.

Skolutredningen har föreslagit, att lärare, som undervisar i hjälpklass, skall vara skyldig att meddela undervisning till en omfattning, som med 4 veckotimmar understiger den undervisningsskyldighet som enligt avlöningsreglementet gäller för lärare av motsvarande slag, vilken undervisar i normalklass. Om särskilda förhållanden därtill föranleda, skall skolöverstyrelsen äga medgiva nedsättning i undervisningsskyldigheten med ytterligare högst 4 veckotimmar i den mån, som undervisningen utan kostnad för statsverket under motsvarande antal veckotimmar i stället meddelas av annan lärare med erforderlig kompetens. Småskollärare, som efter vederbörligt medgivande tjänstgör i hjälpklassavdelning som omsluter även någon del av folkskolestadiet, bör vidare enligt skolutredningen likställas i lönehänseende med biträdande lärare vid folkskola.

1932 års seminariesakkunniga hade ansett, att de i hjälpklass tjänstgörande lärarna borde erhålla ett extra lönetillägg av 300 kronor för år såsom skä-

lig kompensation för dels deras särskilda utbildning, dels den mera betungande tjänstgöringen i hjälpklass jämfört med vanlig klass.

Skolutredningen ville erinra, att frågan om särskilda arvoden för undervisning i hjälpklass varit föremål för uttalande av riksdagen. I skrivelse den 9 juni 1939, nr 370, hade riksdagen sålunda anfört bland annat, att den hade sig bekant, att efter ikraftträdandet av 1937 års löneroglering tvekan på olika håll uppstått, huruvida skoldistriktet ägde rätt att utbetala kommunala lönetillägg åt hjälpklasslärare, vilket haft till följd att vissa skoldistrikt funnit sig sakna befogenhet att gälda dylika lönetillägg, medan andra ansett sig befogade därtill. Att lönetillägg sålunda av vissa kommuner utgivits för ifrågavarande ändamål kunde vara förklarligt med hänsyn till de rekryteringssvårigheter, som på grund av hjälpklassundervisningens speciella art kunde föreligga. Riksdagen förutsatte, att Kungl. Maj:t ägnade uppmärksamhet åt detta spörsmål och, därest så befundes befogat, vidtoge det förtydligande av gällande bestämmelser, som kunde anses påkallat.

För egen del ville utredningen med avseende på denna fråga framhålla, att seminariesakkunnigas förslag angående särskilt lönetillägg åt hjälpklasslärare avsetts skola förbindas med bland annat det villkoret för åtnjutande av statsbidrag till sådant tillägg, att läraren antingen ägde godkänd utbildning för undervisning i hjälpklass eller ock av skolöverstyrelsen förklarats behörig att bestrida sådan undervisning. Utredningen hade emellertid icke ansett sig böra för närvarande ifrågasätta, att viss utbildning skulle utgöra villkor för anställning såsom hjälpklasslärare. Med hänsyn härtill ävensom till det förhållandet, att det syntes mest förenligt med grunderna för civila avlöningsreglementet att så vitt möjligt undvika särskilda lönetillägg, funne utredningen sig — åtminstone för närvarande — icke kunna förorda, att hjälpklasslärare tillerkändes kontant gottgörelse vid sidan av dem eljest tillkommande lärarlön.

Å andra sidan vore det uppenbart, att något slags förmån borde erbjudas dem, som skaffade sig ifrågavarande extra utbildning. Det låge i vår folkundervisnings intresse, att erforderligt antal lärare med särskild utbildning såsom hjälpklasslärare stode till folkskolans förfogande, och de enskilda lärarna borde fördenskull på ett eller annat sätt uppmuntras att skaffa sig sådan utbildning. Såsom en utväg för vinnande av detta syfte ville utredningen förorda, att lärare, som undervisade i hjälpklass, skulle ha rätt att erhålla viss minskning i sin undervisningsskyldighet i jämförelse med den som skulle ha ålegat dem såsom lärare i normalklass.

Utredningens ståndpunkttagande i denna fråga hade föranletts dels av tanken på de i hjälpklasserna föreliggande speciella förhållandena, vilka betingades av lärjungematerialets beskaffenhet och gjorde själva arbetet särskilt påfrestande för läraren, dels av den större omvårdnad, framför allt i socialt hänseende, som måste fordras av lärare i hjälpklass i jämförelse med lärare i skolans normalklasser.

Enligt för närvarande gällande avlöningsreglemente för lärare vid folk- och småskolor utgjorde undervisningsskyldigheten för högst 39 veckor av varje redovisningsår: för folkskollärare, lärare vid mindre folkskola, biträdande lärare vid folkskola ävensom sådan småskollärare, till vilken även hänvisats någon eller några av folkskolestadiets årsklasser, 30 veckotimmar samt för annan småskollärare 28 veckotimmar. Utredningen föreslog, att undervisningsskyldigheten för lärare i hjälpklass fastställdes att vara 4

en reducering, som motsvarade den högsta nedsättning, vilken enligt § 2 mom. 2 i gällande avlöningsreglemente kunde medgivnas av vederbörande skolstyrelse och folkskolinspektör. Det syntes utredningen under sådana förhållanden tillräckligt, att i de fall, då nedsättning i den för hjälpklasslärare ovan föreslagna undervisningsskyldigheten kunde ifrågakomma, denna nedsättning begränsades till fyra veckotimmar och gjordes beroende av skolöverstyrelsens medgivande.

Utredningen ville erinra, att frågan om minskning i folkskollärares undervisningsskyldighet i anledning av viss tjänstgöring i hjälpklass varit föremål för riksdagens prövning. Sedan Stockholms folkskoleledirektion hemställt att en folkskollärläro, som vore anställd såsom särskild föreståndare för hjälpklasserna vid Stockholms folkskolor, måtte — utan hinder av avlöningsreglementets bestämmelser — få åtnjuta inskränkning i sin undervisningsskyldighet till 12 veckotimmar, hade frågan upptagits till behandling i propositionen 1939: 252. Föredragande departementschefen hade härvid förklarat sig icke ha något att invända mot bifall till den i ämnet föreliggande framställningen. Därest riksdagen icke framställde någon erinran häremot, syntes det få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela erforderliga bestämmelser. Departementschefen hade vidare framhållit, att vissa likartade fall kunde tänkas uppkomma, och ansett sig böra utgå från att Kungl. Maj:t skulle äga att, efter prövning av de i varje särskilt fall föreliggande förhållandena, utan riksdagens hörande meddela undantag från gällande bestämmelser rörande undervisningsskyldighetens omfattning. Departementschefen hade dock förutsatt, att återhållsamhet komme att iakttagas vid prövning av framställningar av denna art. Riksdagen hade förklarat sig intet ha att erinra mot att viss inskränkning i undervisningsskyldigheten — på sätt departementschefen ifrågasatt — medgäves föreståndare för hjälpklasser. Mot vad departementschefen i övrigt i detta sammanhang anfört hade riksdagen icke funnit något att invända. Liksom departementschefen hade riksdagen förutsatt, att återhållsamhet komme att iakttagas vid prövning av framställningar av berörda art.

Skolöverstyrelsen har icke ansett sig böra avstyrka utredningens förslag angående hjälpklasslärarnas undervisningsskyldighet.

Enligt utredningens förslag skulle för anställning som lärare i hjälpklass icke med nödvändighet fordras, att vederbörande genomgått särskild utbildningskurs för ändamålet. Den s. k. förmånen med avkortad undervisningsskyldighet skulle emellertid tydligen tillkomma alla hjälpklasslärare, då i detta avseende icke syntes kunna göras någon åtskillnad mellan de särskilt utbildade och de övriga. För dessa sistnämnda skulle skälet för avkortningen alltså uteslutande vara den speciella påfrestning, som vore förenad med arbetet i hjälpklass, och den större omvårdnaden i socialt hänseende, som skulle fordras av dem. Fråga vore emellertid, om det kunde anses vara en större påfrestning att undervisa en avdelning, bestående av omkring 12 barn, även om dessa stode intellektuellt lågt, än en avdelning på 30—35 mera normalt begåvade barn, fördelade på olika stadier i B 2- och B 1-skolor, eller ett 25-tal barn i en B 3-skola. Arbetet i folkskolan kunde med hänsyn till olika skolformer och andra förhållanden vara i hög grad olika betungande för läraren, och den sociala omvårdnad, som även lärare i normalskolor mången gång måste ägna sina elever, kunde vara mycket växlande, men det hade trots detta aldrig ifrågasatts någon skillnad beträffande tjänstgöringsskyldigheten med anledning därav.

Överstyrelsen hade velat giva uttryck åt nu anförda synpunkter men hade därmed icke velat bestrida, att arbetet i en hjälpklass stundom av lärarna ansåges vara psykiskt deprimerande och i följd därav mera betungande än motsvarande undervisning i normalklass. Ofta krävde också de psykiskt efterblivna eleverna mera omvårdnad utanför det egentliga skolarbetet. Slutligen hade sig överstyrelsen väl bekant, att det i vissa skoldistrikt varit förenat med svårigheter att erhålla för hjälpklassundervisning villiga och lämpliga lärare. Överstyrelsen ansåge sig därför icke böra avstyrka skolutredningens förslag på förevarande punkt.

Skolöverstyrelsen har icke framställt erinran mot förslaget, att småskollärare, som efter vederbörligt medgivande tjänstgjorde i hjälpklassavdelning, som innefattade även någon del av folkskolestadiet, skulle i lönehänseende likställas med biträdande lärare vid folkskola.

Statskontoret har icke funnit anledning tillstyrka någon särskild kompensation åt lärare i hjälpklass.

Vidkommande frågan om särskild kompensation åt lärare i hjälpklass finge statskontoret uttala, att ämbetsverket bland annat med hänsyn till vad ämbetsverket förordat i fråga om befattningshavarnas avlöning under utbildningstiden icke kunde finna anledning tillstyrka kompensation vare sig i form av kontant ersättning eller genom nedsättning i undervisningsskyldigheten. Särskilt kunde framhållas, att de skäl, som åberopats för nedsättning av undervisningsskyldigheten icke kunde anses bärande för ett bifall till förslaget härom. Av vad sålunda anförts syntes framgå, att statskontoret icke heller kunde tillstyrka några speciella förmåner åt småskollärare med tjänstgöring i hjälpklassavdelning, som omslöte även en del av folkskolestadiet. Statskontoret föreställde sig för övrigt, att ett sammanförande med småskolebarn under en småskollärlärlarinna av folkskolestadiets lärjungar i regel syntes komma att avse allenast barn i de närmast över småskolestadiet liggande klasserna, en anordning vilken syntes vara fullt naturlig med hänsyn till den enklare undervisning, som skulle meddelas i hjälpklass.

Allmänna lönenämnden har biträtt skolutredningens förslag om nedsättning av undervisningsskyldigheten för lärare i hjälpklass. Förslaget att småskollärlärlarinna med tjänstgöring i hjälpklassavdelning, som omslöte jämväl någon del av folkskolestadiet, i lönehänseende skulle likställas med biträdande lärare i folkskola har lönenämnden lämnat utan erinran.

Stockholms hjälpskoleförening har framhållit som önskvärt ur arbetets synpunkt, att undervisningsskyldigheten för lärare i hjälpklass under inga förhållanden överstege 26 timmar i folkskolan och 24 timmar i småskolan.

k) Anordnande av särskild hjälpundervisning, där hjälpklass icke inrättats.

Skolutredningen har föreslagit, att på ort, där undervisning i särskild hjälpklass icke kunnat beredas psykiskt efterblivna barn, särskild hjälpundervisning skulle i form av *s p e c i e l l a l e k t i o n e r* under visst antal timmar i veckan kunna anordnas för sådana barn. Till ledning för skol-

distrikt, som önskade anordna särskild hjälpundervisning, skulle tjäna av skolöverstyrelsen utfärdade anvisningar. Till avlönande av timlärare, som meddelade sådan hjälpundervisning, skulle skoldistrikt äga för högst fyra lärartimmar i veckan vid viss skola åtnjuta statsbidrag enligt de bestämmelser, som gällde beträffande statsbidrag till avlöning åt timlärare vid folkskola respektive småskola eller mindre folkskola, och under villkor i övrigt, att antalet lärjungar i skolan vid läsårets början överstege 12. Den särskilda hjälpundervisningen har beträffande såväl folk- som småskollärare ansetts böra före slöjdundervisningen inräknas i lärarnas normala undervisningsskyldighet.

En organisation av hjälpundervisningen, som byggde på särskilda hjälpklasser, borde genomföras i de skoldistrikt, där skolväsendets omfattning och övriga förhållanden så medgäve. Framför allt vore detta fallet beträffande flertalet städer och de större, stadsliknande samhällena. Vad landsbygden beträffade vore frågan emellertid betydligt mera komplicerad. Ett mera allmänt upprättande av hjälpklasser även för landsbygdens barn förutsatte centralisering av hjälpundervisningen i sådan omfattning, att betydande hinder och svårigheter därvid skulle möta. I den mån en dylik centralisering kunde komma till stånd med användande av på lämpligt sätt anordnade skolskjutsar och för rimliga kostnader kunde emellertid dylika anordningar utgöra ett värdefullt bidrag till lösningen av frågan. Med hänsyn till det ringa barnantal och de långa skolvägar, om vilka det här bleve fråga, syntes det dock i allmänhet icke vara möjligt eller ur kostnadssynpunkt försvarligt att medelst *särskilda* skolskjutsar sammanföra psykiskt efterblivna barn från olika skolområden till centralt förlagda hjälpklasser.

Det av seminariesakkunniga framförda förslaget, att psykiskt efterblivna barn på landsbygden skulle för erhållande av hjälpundervisning kunna inackorderas i enskilda hem eller i skolhem, syntes utredningen vara värt att beakta. Emellertid syntes även sådana åtgärder endast i förhållandevis ringa utsträckning kunna genomföras. Dylik inackordering syntes i främsta rummet böra ifrågakomma beträffande barn av här ifrågavarande kategori, som på grund av vanvård ändock måste omhändertagas för samhällsvård. I andra fall borde anordnandet av hjälpundervisning på detta sätt göras beroende av målsmännens önskemål och samtycke. Därvid borde icke bortses från betydelsen av att även de barn, om vilka det här vore fråga, finge växa upp i goda föräldrahem på landsbygden, där de kunde följa och deltaga i de dagliga göromålen. Även av finansiella skäl syntes ett internatsystem knappast annat än i mindre omfattning kunna utnyttjas vid införandet av hjälpundervisning för de efterblivna bland landsbygdens barn.

I det föregående hade utredningen påpekat nödvändigheten av att landsbygdens skolor befriades från den belastning, som de sinnesslöa barnens närvaro där innebure, och föreslagit bestämmelser i detta syfte. Därutöver hade det för utredningen framstått såsom synnerligen angeläget att undersöka, huruvida icke hjälpklassundervisningen kunde kompletteras med andra åtgärder i syfte att bereda något slag av hjälpundervisning även åt de debila landsbygdsbarn, som eljest skulle bli utan särskild undervisning. I den mån särskild hjälpundervisning för dessa barn kunde ordnas, vore en motsvarande ökning av folkskolans bärkraft att vänta.

Utredningen ville framhålla, att centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening ävensom vissa folkskolinspektörer hade föreslagit, att hjälpklassmässiga barn, där förhållandena ej lämpligen medgäve, att hjälpklasser inrättades, skulle under vissa timmar beredas särskild undervisning, medan de i övrigt undervisades tillsammans med de normalt begåvade barnen. Att denna möjlighet stode till buds, vore enligt utredningens mening av stor betydelse, när det gällde att avhjälpa det behov av hjälpundervisning, som förelåge i fråga om intellektuellt efterblivna barn i landsbygdens skolor.

Det förekomme i icke ringa utsträckning inom folkskolan, att läraren meddelade särskild hjälpundervisning utanför skolans dagliga undervisningstid åt psykiskt efterblivna barn inom läraravdelningen, vilka icke kunde följa med vid den gemensamma klassundervisningen. Denna särskilda undervisning fölle utom ramen för lärarens tjänstgöringsskyldighet och vore i regel icke förbunden med någon ersättning.

Undervisning i särskild hjälpklass måste anses ur skilda synpunkter vara den bästa formen för meddelande av kunskaper åt de psykiskt efterblivna barnen. Där omständigheterna medgäve inrättandet av hjälpklass, borde sådan klass därför också komma till stånd. I andra hand borde emellertid jämväl den utvägen stå öppen, att särskild undervisning i form av speciella lektioner infördes för de psykiskt efterblivna barnen. En sådan anordning komme otvivelaktigt att innebära en väsentlig förstärkning av de psykiskt efterblivna barnens undervisning i flertalet skoldistrikt på landsbygden, där en centralisering av hjälpundervisningen skulle vara förenad med stora svårigheter och kräva betydande kostnader. Det syntes sålunda angeläget, att ifrågakommande förfaringssätt i större omfattning prövades.

En anordning med speciella lektioner för psykiskt efterblivna barn — i det följande betecknad såsom särskild hjälpundervisning — syntes ur pedagogisk synpunkt närmast jämförlig med de förstärkningsåtgärder, som numera med statsbidrag anordnades vid skolformer med flerklassiga läraravdelningar och högt barnantal och vilka enligt säkra erfarenheter givit mycket tillfredsställande resultat. Enligt kungörelse den 19 april 1940 (nr 252) gällde i sistnämnda hänseende bland annat följande.

Vid folkskola av B-form, mindre folkskola av D 1-form och småskola av b-form ägde skoldistrikt till förstärkande av undervisningen under visst antal timmar i veckan, dock utan att det eljest föreskrivna antalet veckotimmar för lärjungarna därigenom minskades, uppdelade läraravdelning i en högre och en lägre grupp, alltefter det stadium lärjungarna tillhörde, för meddelande av skild undervisning i sådana ämnen, vilka i mindre grad lämpade sig för behandling under de gemensamma lärotimmarna. Till ledning för skoldistrikt, som önskade förstärka undervisningen på nämnt sätt, skulle tjäna av skolöverstyrelsen utfärdade anvisningar. Till avlönande av timlärare för meddelande av sådan skild undervisning finge statsbidrag utgå enligt vanliga villkor, dock under iakttagande jämväl av att statsbidrag utginge för högst fyra veckotimmar för varje ifrågakommande läraravdelning samt att antalet lärjungar vid höstterminens början överstege visst, för de olika skolformernas läraravdelningar närmare angivet tal. I de av skolöverstyrelsen enligt det ovan sagda utfärdade anvisningarna framhölles bland annat, att det särskilt voro ämnena modersmålet och räkning, som borde ifrågakomma för skild undervisning, samt att den särskilda undervisningen av klass eller klassgrupp i främsta rummet skulle bestridas av

vid skolan anställd lärare, varvid för undervisning av klass 3 respektive klasserna 3—4 småskollärlarinna kunde anlitas. Skoldistrikt, som önskade vidtaga förstärkningsanordningar av här ifrågavarande slag, hade att där- om göra hänvändelse till vederbörande folkskolinspektör, som i ärendet beslutade.

Sådan särskild hjälpundervisning, varom i detta sammanhang vore fråga, syntes böra genomföras i viss anslutning till de grunder, som enligt det föregående gällde i fråga om nyssnämnda förstärkningsanordningar i folkskolor av visst slag. Följande allmänna riktlinjer syntes härvid böra tillämpas.

Förstärkningsanordningarna enligt kungörelsen 1940: 252 avsåge icke skolor av A-form. Vid tillkomsten av nämnda anordningar hade framhållits, att extra timlärartimmar visserligen kunde vara motiverade i samtliga skolformer, i A-skolan med dess ibland över 40 elever likaväl som i ödebyg- dens mindre folkskola, men att till en början statsbidrag för sådan anordning dock icke borde utgå till andra skolor än heltidsläsande skolor, där en lärare hade att samtidigt undervisa två eller flera klasser. När det däremot gällde den särskilda hjälpundervisningen syntes tillräcklig anledning icke föreligga att göra skillnad mellan de olika skolformerna utan borde hithörande bestämmelser givas generell giltighet för samtliga skolformer.

Den särskilda hjälpundervisningen kunde tänkas förlagd antingen inom ramen av den lärarna författningsenligt åliggande undervisningsskyldighe- ten eller ock utom nämnda tjänstgöring. I den mån det senare vore fallet, borde särskild timlärarsättning kunna utgå enligt de grunder, som i all- mänhet gällde för sådan ersättning. Då särskilt för ändamålet utbildad lärare i regel icke komme att stå till förfogande, hade man att räkna med att ifrågavarande extra undervisning komme att bestridas antingen av veder- börande klasslärare eller av annan lärare.

Med avseende på frågan om det skolstadium, på vilket särskild hjälpun- dervisning borde meddelas, finge utredningen framhålla, att det, åtminstone till en början till dess närmare erfarenhet vunnits, syntes lämpligt att be- gränsa sig till småskolestadiet och det lägre folkskolstadiet, detta främst med hänsyn till att den ifrågavarande anordningen innebure något hittills i stort sett oprövat. Ifrågavarande form av undervisning borde sålunda närmast komma till användning inom klasserna 1—4.

Den särskilda hjälpundervisningen syntes som regel kunna begränsas till läroämnena modersmålet och räkning, varvid det inom ämnet modersmålet närmast vore läsningen, som här komme i betraktande.

Till avlönande av timlärare, som meddelade särskild hjälpundervisning, borde kunna utgå statsbidrag enligt vanliga grunder. Detta innebure bland annat, att — där ej skolöverstyrelsen på grund av särskilda förhållanden medgivit undantag — statsbidrag skulle kunna utgå endast om och i den mån samtliga lärare vid den skola, där timläraren tjänstgjorde, uppnått stadgad maximitjänstgöring eller i förekommande fall det antal veckotim- mar, till vilket lärarens undervisningsskyldighet vederbörligen nedsatts. Så- som speciella villkor för erhållande av statsbidrag till särskild hjälpun- dervisning syntes vidare böra gälla, att nämnda undervisning bedreves under en tid av 2 eller, om vid undervisning omfattande mer än småskolestadiet uppdelning i grupper ansåges erforderlig, av högst 4 lärartimmar i veckan för viss skola i regel omfattande såväl folk- som småskolestadiet samt att antalet lärjungar i skolan vid höstterminens början överstege 12. Den särskilda hjälpundervisningen förutsattes skola i allmänhet uppdelas på

halva lektionstimmar, förlagda till olika dagar. De barn, som deltog i dylik hjälpundervisning borde i regel beredas motsvarande ledighet från det övriga skolarbetet.

Enligt anvisningar till gällande kungörelse angående statsbidrag för undervisning i slöjd (1940: 215) ålåg det lärare att inom ramen av hans författningsenligt bestämda undervisningsskyldighet meddela undervisning även i ämnet slöjd. Slöjdundervisningen skulle i enlighet härmed så ordnas, att särskilt statsbidrag för slöjd i så stor utsträckning som möjligt undvekes. Om vid vederbörande skola funnes statsunderstödda timplärtimmar i annat läroämne än slöjd och hushållsgöromål, borde emellertid lärarens tjänstgöringsskyldighet i första hand utfyllas med dylik timpläro- undervisning och icke med slöjdundervisning; dock att småskollära- rinnas tjänstgöringsskyldighet borde kunna i första hand utfyllas med slöjdundervisning, därest statsunderstöd jämlikt kungörelsen 1940: 252 utginge till förstärkningsundervisning på folkskolstadiet.

Ovan hade framhållits, att den särskilda hjälpundervisningen förutsattes i vissa fall kunna förläggas inom ramen av lärarnas författningsenliga undervisningsskyldighet. Med avseende å det inbördes förhållandet mellan nämnda särskilda undervisning och slöjdundervisningen borde framhållas, att den särskilda undervisningen syntes böra före slöjden inräknas i lärarnas tjänstgöringsskyldighet. Detta borde, i motsats till vad som gällde enligt de nyssnämnda anvisningarna, gälla även beträffande småskollärare. Då de barn, varom här vore fråga, i allmänhet förutsattes tillhöra småskolstadiet, vore det ur pedagogisk synpunkt riktigast, att ifrågavarande särskilda hjälpundervisning handhades av småskollärare. Det bleve då också naturligt, att nämnda undervisning före slöjden inräknades i sistnämnda lära- res undervisningsskyldighet.

Slutligen borde påpekas, att den merkostnad, som skulle åsamkas statsverket genom ett anordnande på nu angivet sätt av särskild hjälpundervisning för psykiskt efterblivna barn, uppenbarligen bleve ringa i förhållande till kostnaderna för upprättande av särskilda hjälpklasser i förening med en långt gående centralisering medelst skolskjutsar eller inackordering.

Det förutsattes, att skolöverstyrelsen skulle äga utfärda anvisningar till ledning för skoldistrikt, som önskade anordna särskild hjälpundervisning av nu angivet slag. Såsom allmänt villkor borde därvid föreskrivas, att statens vederbörande folkskolinspektör funnit sådan undervisning behövlig vid viss skola. I ifrågavarande anvisningar syntes dessutom bland annat böra meddelas erforderliga närmare föreskrifter om villkoren för att statsbidrag skulle kunna utgå för mer än 2 veckotimmars särskild hjälpundervisning.

Skolutredningen har icke ansett sig kunna framlägga några beräkningar rörande kostnaderna för den föreslagna särskilda hjälpundervisningen.

1937 års folkskolutredning hade på sin tid föreslagit, att småskollärare, som efter den 30 juni 1942 (då samtliga sådana lärare skulle uppflyttas till 9 lönegraden, oavsett den årliga lästidens längd) komme att tjänstgöra i skola med kortare årlig lästid än 39 veckor och som icke i sin egen undervisningsavdelning fullgjorde en tjänstgöring av minst 28 veckotimmar, skulle om möjligt — utöver läraren i övrigt åliggande tjänstgöring — utan särskild ersättning bland annat handhåva undervisning av efterblivna eller svagt begåvade barn under två veckotimmar. Ifrågavarande spörsmål hade berörts i propositioner till riksdagen åren 1939, 1940 och 1941 utan att lik-

väl hittills ha blivit föremål för definitivt ställningstagande från statsmakternas sida. För närvarande vore frågan hänskjuten till övervägande av 1941 års lärarlönesakkunniga.

Med hänsyn till det läge, i vilket den nu berörda frågan sålunda för närvarande befunde sig, och då ifrågavarande särskilda hjälpundervisning förutsattes i stor utsträckning skola handhavas av småskollärare, syntes det icke möjligt att i detta sammanhang framlägga några beräkningar angående de kostnader, som kunde bliva förenade med anordnandet av sådan undervisning. Såsom av det tidigare anförda framginge, bleve det här i allmänhet fråga om kostnad för ersättning till timlärare.

Skolöverstyrelsen har icke ansett sig böra avstyrka skolutredningens förslag om anordnande av särskild hjälpundervisning i vissa fall.

Den särskilda undervisning i modersmålet och räkning, som enligt förslaget skulle meddelas psykiskt efterblivna några timmar i veckan vid sidan av den vanliga skolundervisningen, vore något helt annat än *hjälpklassundervisning*, ordnad efter den erkända, av professor Albert Lilius formulerade principen »att bjuda de efterblivna barnen ett för dem avpassat skolarbete och att befria dem från mindervärdighetskänslor och häglöshet, som framkallats av tidigare misslyckanden». De ifrågavarande timmarna vore huvudsakligen till för att läraren skulle få tillfälle att på extra tid söka fylla de luckor i nämnda två huvudämnena, som funnes i de efterblivnas vetande. Om denna anordning hade 1932 års seminariesakkunniga uttalat den mening, att den icke skulle kunna på ett tillfredsställande sätt förbättra de efterblivna barnens utbildning, men att den sannolikt skulle till en viss grad förhindra eller fördröja tillkomsten av andra mera ändamålsenliga åtgärder. Vad de psykiskt efterblivna behövde vore icke några kompletterande lektioner i läsning, skrivning och räkning, utan i första hand en omfattande och grundlig inövning av goda vanor samt nödig träning av sådana färdigheter, som kunde sätta dem i stånd att i framtiden försörja sig själva.

För sin del hade överstyrelsen funnit dessa invändningar beaktansvärda om också icke av den beskaffenhet, att de motiverade ett utdömande av den speciella läsningen med s. k. svaga barn. En sådan anordning måste tvärtom, även om den icke kunde ersätta en efter pedagogiska principer ordnad hjälpklassundervisning, i många fall anses vara till gagn för barn, som på grund av bristande begåvning icke kunde följa sina kamrater. Då nu — såsom överstyrelsen i sitt tidigare utlåtande förordat — denna fråga upptagits till förnyat övervägande, ville överstyrelsen icke avstyrka de förslag, som i detta avseende framlagts. Överstyrelsen hade därvid särskilt fäst sig vid den av skolutredningen föreslagna föreskriften, att ifrågavarande särskilda hjälpundervisning vissa timmar i veckan, finge förekomma endast »å ort, där undervisning i särskild hjälpklass icke kunnat beredas psykiskt efterblivna barn». Denna bestämmelse syntes i viss mån utgöra en garanti för att anordningen ej komme att förhindra upprättandet av hjälpklasser, där så låte sig göra.

Vad skolutredningen föreslagit i fråga om statsbidrag till här ifrågavarande undervisningstimmar ävensom lärares skyldighet att fullgöra dylik undervisningsskyldighet föranledde från överstyrelsens sida ingen särskild erinran.

Statskontoret har lämnat förevarande förslag utan erinran.

Medicinalstyrelsen har, under erinran att 1932 års seminariesakkunniga avrått från anordnandet av enskild undervisning i sådana fall, där barnen ej kunde placeras i hjälpklass, under motivering att denna undervisningsform ej vore tillfredsställande och att anordnandet av sådan skulle kunna fördröja lösningen av frågan i sin helhet, förklarat sig helt ansluta sig till de av seminariesakkunniga framförda synpunkterna.

Undervisning av efterblivna barn borde mindre taga sikte på inlärandet av vissa kunskaper än på allmän uppfostran och övning av praktiska färdigheter. Därtill komme att dessa barn hade ringa förmåga att utnyttja sin fritid på ett lämpligt och utvecklande sätt samt att i ett relativt stort antal fall svaghet i den intellektuella utrustningen hos föräldrarna föreläge, varför den tillsyn och uppfostran de finge i hemmen ofta vore sämre än den som normalt begåvade barn i regel finge. Dessa förhållanden gjorde, att den föreslagna enskilda undervisningen vore principiellt felaktig och för de efterblivna barnen ej innebure någon förbättring jämfört med deltagande i vanlig skolundervisning. Endast den fördelen skulle vinnas att undervisningen av de normalt begåvade barnen befriades från dessa efterblivna elever.

Ett sanktionerande av en dylik undervisningsform skulle därjämte med säkerhet förhindra omhändertagandet av barnen under lämpligare former. Så länge undervisning i någon form stode barnen till buds i ortens skola vore föräldrarna i stor utsträckning obenägna att sända sina barn till annan ort för att där erhålla för dem lämpligare undervisning. Infördes en generell bestämmelse att efterblivna barn helt skulle skiljas från undervisningen syntes förhållandet bli ett annat. Enligt de erfarenheter medicinalstyrelsen hade syntes en viss skillnad i inställningen härvid råda i olika delar av landet. I norra och mellersta delarna av landet syntes ej någon större motvilja vara att vänta mot att sända barnen till mindre skolhem eller privat inackordering, förutsatt att värden där vore god och att barnen vid helger och under mellantermnerna finge möjlighet att vistas i hemmen. I södra Sverige förefölle en starkare motvilja mot en dylik anordning att finnas, vilken dock troligen i viss mån vore möjlig att påverka genom upplysningsverksamhet.

Tills erfarenhet vunnits om huru mycket som kunde uppnås genom anordnande av fullgod undervisning för efterblivna barn ansåge medicinalstyrelsen det tillrådligt att statsbidrag utginge endast till anordnande av hjälpklasser, under de former som av skolutredningen och seminariesakkunniga föreslagits, men ej till anordnande av enskild undervisning.

Däremot syntes enskild undervisning vara väl motiverad för sådana barn med vanförhet, syn- eller hörseldefekter, chorea m. m., som, enligt vad de sakkunniga framhållit, ej lämpligen borde placeras i hjälpklass, dock under förutsättning att dessa barn ej samtidigt vore intellektuellt defekta.

Socialstyrelsen har med hänsyn till svårigheterna att under rådande tidsläge allmänt organisera hjälpklasser med tillfredsställelse hälsat skolutredningens förslag, att s. k. hjälpundervisning skulle kunna ställas till buds för intellektuellt efterblivna barn även i sådana skolor på landsbygden, där förhållandena icke medgäve, att hjälpklasser inrättades, genom särskild

hjälpundervisning under vissa timmar, medan undervisning i övrigt ägde rum i de vanliga klasserna. Givetvis borde härvid beaktas, att de barn, som även särundervisades, icke bleve överansträngda. Utan att kunna bedöma konsekvenserna därav ville styrelsen dock framhålla önskvärdheten av att denna särundervisning i möjligaste mån utsträcktes att omfatta flera lektionstimmar än det relativt ringa antal, som föresloges av utredningen.

Styrelsen för svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundets avdelning för barnavård har icke funnit den av skolutredningen föreslagna särskilda hjälpundervisningen tillfredsställande för de psykiskt efterblivna barnen.

Styrelsen hölle för sin del före, att en dylik extra undervisning för vissa barn skulle ha stort värde, men framför allt för ett helt annat klientel än de psykiskt efterblivna, nämligen för barn, som på grund av olika omständigheter, sjukdom, inflyttning från annat skoldistrikt, svårighet i något enskilt ämne, behövde individuell hjälp för att komma i nivå med klassen. För psykiskt efterblivna barn syntes det däremot enligt styrelsens mening icke vara att förorda annat än i sådana fall, då skolavdelningen hade ett så litet antal barn, att en i viss mån individuell undervisning vore möjlig under den för alla barnen gemensamma undervisningstiden.

Styrelsen har vidare framhållit, att ifrågavarande förslag icke toge någon hänsyn till att de psykiskt efterblivna barnen behövde en helt annan undervisning än den vanliga folkskoleundervisningen, samt uttalat farhågor för att förslagets genomförande skulle kunna förhindra eller fördröja tillkomsten av mera ändamålsenliga åtgärder.

Stockholms hjälpskoleförening har uttalat, att en anordning med extra undervisning hade stor betydelse framför allt för ett helt annat klientel än de psykiskt efterblivna, nämligen för barn, som på grund av olika omständigheter, sjukdom, inflyttning från annat skoldistrikt, svårighet i enskilt ämne och dylikt behövde individuell hjälp för att komma i nivå med klassen. För lätt debila barn syntes också vissa fördelar kunna vinnas med en dylik hjälpundervisning, varigenom de ej skulle behöva avskiljas från hemmen. De mera högradigt efterblivna barnen behövde däremot en undervisning av helt annat slag. Föreningen ville framhålla vikten av garantier mot att lågt stående debila eller imbecilla genom den föreslagna anordningen kvarhöles i folkskolan.

1) Vissa frågor avseende centraliseringsanordningar.

Såsom av det föregående framgår har *skolutredningen* icke för närvarande ansett sig kunna förorda, att allmänna centraliseringsanordningar vidtagas för ordnandet av de psykiskt efterblivna barnens undervisning. Skolutredningen har emellertid ansett, att bestämmelserna om statsbidrag till skolskjutsar och till inackordering av skolbarn böra tillämpas jämväl för beredande av hjälpklassundervisning. Härutinnan har utredningen anfört följande.

Med avseende å de bestämmelser, som enligt kungörelse den 28 juni 1935 (nr 449) gällde i fråga om statsbidrag för anordnande av skolskjutsar åt skolpliktiga barn, hade seminariesakkunniga förordat, att nämnda bestämmelser måtte ändras därhän, att bidrag kunde utgå även för att bereda psykiskt efterblivna barn möjlighet att erhålla en för dem avpassad undervisning i hjälpklass. De sakkunniga hade såsom motivering till detta förslag anfört, att de villkor, som vore bestämda för att statsbidrag skulle kunna utgå, endast i undantagsfall vore för handen, då fråga uppstode om att avskilja efterblivna barn från den skola de förut tillhört för att sända dem till någon annan, där hjälpklass vore inrättad.

För egen del ville utredningen erinra, att enligt gällande bestämmelser angående statsbidrag för anordnande av skolskjutsar åt skolpliktiga barn sådant bidrag företrädesvis utginge, då genom anordnande av skolskjuts besparingar i det allmännas utgifter för skolväsendet i övrigt uppstode. Härutöver stadgades emellertid jämväl följande:

Anordnas skolskjutsar för beredande av undervisning av barn i skola av högre skolform än den, barnen annars skulle tillhöra, eller eljest för åstadkommande av förbättring av skolväsendet, och äro kostnaderna härför jämförelsevis ringa, må, om skolförbättringen på annat sätt icke skulle kunna ernås utan större kostnader än skolskjutsarna betinga, statsbidrag kunna utgå, ändock att genom skjutsanordningen inga direkta besparingar i det allmännas utgifter för skolväsendet uppstå.

Avfattningen av den sist anförda bestämmelsen syntes enligt utredningens förmenande icke utesluta, att densamma skulle kunna utnyttjas jämväl för tillgodoseende av psykiskt efterblivna barns behov av särskild undervisning — i de säkerligen mycket fåtaliga fall, då skjutsning enbart av sådana barn över huvud ansåges lämpligen böra eller kunna anordnas. Skulle emellertid en sådan tillämpning av den ifrågakommande bestämmelsen anses icke kunna komma i fråga — enligt vad utredningen under hand inhämtat syntes frågan härom icke hava varit uppe till övervägande inom skolöverstyrelsen — syntes bestämmelsen lämpligen böra förtydligas i angiven riktning. Den härmed förenade kostnaden syntes bliva av så ringa omfattning, att den knappast kunde förväntas nödvändiggöra höjning av vederbörande anslag till bidrag till anordnande av skolskjutsar.

Enligt kungörelse den 28 juni 1935 (nr 448) angående statsbidrag för inackordering av skolbarn i skolhem, arbetsstugor eller enskilda hem kunde skoldistrikt erhålla statsbidrag till bestridande av kostnaderna för inackordering av skolpliktiga barn av avlägset från skola boende föräldrar. Där vederbörande barn icke vore boende avlägset från skola, kunde statsbidrag för inackordering enligt nämnda kungörelse icke ifrågakomma. I anledning härav hade skolöverstyrelsen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 18 november 1941 hemställt, att bidrag till inackordering av fem barn inom Pajala skoldistrikt måtte för redovisningsåret 1941/42 få utgå ur förslagsanslaget till folkundervisningens befrämjande i rikets nordligaste gränsorter.

Ifrågakommande fem barn vore bosatta i byarna Karnevara, Jarhois och Kihlangi och allenast en kilometer från folkskola. På grund av att de ansetts icke kunna tillgodogöra sig undervisningen i vanlig skola hade de in tagits i en nyinrättad hjälpskola i Pajala kyrkby. Då avståndet från ifrågakommande barns hem till respektive folkskola ej vore så långt, att barnen kunde betecknas såsom avlägset från skola boende, hade skolöverstyrelsen ansett sig förhindrad att i dessa fall medgiva statsbidrag jämlikt berörda kungö-

relse. Det förelåge emellertid enligt överstyrelsens mening synnerligen starka skäl för att statsbidrag måtte kunna beredas Pajala skoldistrikt för inackordering av barn, som på grund av bristande utveckling ej vore i stånd att tillgodogöra sig undervisningen vid en folkskola, där de dessutom — enligt vad som tid efter annan framhållits i berättelserna från läkareundersökningarna i rikets nordligaste gränssorter — vore till stort hinder för ett ändamålsenligt bedrivande av undervisningen. Överstyrelsen hade därför ansett sig böra bringa denna statsbidragsfråga under Kungl. Maj:ts prövning.

För egen del ville utredningen understryka den av skolöverstyrelsen i nu omförmälda ärende uttalade meningen, att statsbidrag till inackordering borde kunna utgå även i sådana fall, som berördes i överstyrelsens nyssnämnda framställning. Särskilt i de stora norrländska skoldistriktet syntes en vid vederbörande distrikts största skola inrättad hjälpklass i vissa fall kunna emottaga psykiskt efterblivna barn tillhörande någon av distriktets skolor, som saknade hjälpklass. Det syntes då också angeläget, att statsbidrag kunde få utgå jämväl för inackordering av sådana barn utan hinder av att vanlig skola funnes i den by, där de hade sitt hemvist. Enär emellertid — såsom skolöverstyrelsen i förenämnda ärende framhållit — sådant statsbidrag icke kunde ifrågakomma med för närvarande gällande avfattning av kungörelsen angående statsbidrag till inackordering, föresloge utredningen, att ifrågavarande kungörelse underkastades viss ändring i sådant avseende. Det syntes böra framhållas, att den med den sålunda föreslagna författningsändringen förenade kostnadsökningen syntes bli obetydlig, eftersom inackordering av hjälpklassbarn säkerligen tills vidare icke torde komma att få någon större omfattning.

Enligt bestämmelse i § 6 mom. 3 folkskolestadgan är skoldistrikt efter förordnande av vederbörande domkapitel skyldigt att i viss skola till undervisning mottaga barn från annat skoldistrikt eller låta barn, tillhörande skoldistriktet, åtnjuta undervisning i annat skoldistrikts skola under förutsättning, dels att det allmännas kostnader för skolväsendet därigenom nedbringas eller barnens skolvägar mer avsevärt förkortas, dels att undervisningen i de skoldistrikt, åtgärden berör, icke lider påtagligt men. Det mottagande skoldistriktet kan därvid tillerkännas ersättning av det skoldistrikt, barnen tillhöra, för ökade löpande omkostnader till följd av anordningen.

Skolutredningen har — i likhet med seminariesakkunniga — föreslagit visst tillägg till nämnda stadgande. Enligt tillägget skulle, utöver för närvarande stadgade förutsättningar för barns undervisning i annat skoldistrikts skola, jämväl gälla, att sådan anordning finge föreskrivas under förutsättning att undervisning i hjälpklass därigenom kunde beredas barn, som vore i behov därav.

Statskontoret har ansett vissa betänkligheter kunna anföras mot förslaget om en tillämpning av bestämmelserna om statsbidrag för skolskjutsar och inackordering åt psykiskt efterblivna barn för deras hänförande till hjälpklass, framför allt med hänsyn till svårigheten att överblicka de ekonomiska konsekvenserna för statsverket av en dylik anordning. Då härtill komme, att genom skolutredningens förslag möjlighet skulle beredas skoldistriktet att i fall, då hjälpklasser icke befundes böra inrättas, med statsbidrag anordna

särundervisning för de efterblivna barnen, måste statskontoret ifrågasätta, om tillräckliga skäl anförts för en generell utvidgning av statsbidragsbestämmelserna i sådant avseende.

Socialstyrelsen har tillstyrkt, att statsbidrag skulle kunna utgå till inackordering av psykiskt efterblivna barn utan hinder av att de icke vore avlägset från skola boende samt föreslagit viss ytterligare ändring av bestämmelserna om statsbidrag till inackordering av skolbarn.

Vad beträffar frågan om inackordering av barn i skolhem ville *socialstyrelsen* till en början erinra om det problem, som inställde sig vid beredande av hjälpklassundervisning åt barn, vilka vore intagna å barnhem. Särskilda undersökningar hade givit vid handen, att ett icke ringa antal av barnen å vissa barnhem vore svåruppfostrade och hade andra psykiska defekter. Sålunda hade i slutet av år 1939 av 457 barn å barnhem icke mindre än 64 eller 14 procent varit intagna på grund av uppfostringssvårigheter, vanart, nervositet etc., d. v. s. egenheter som ofta indicerade hjälpklassmässighet. Därtill komme, att 20 barn hade varit intagna på grund av sinnesslöhet. Vårdtiden å barnhemmen för dessa debila och sinnesslöa barn tenderade att utsträckas allt mera till förfång för barnhemmens egentliga klientel och uppgifter. Problemet vore alltså påfallande analogt med det som mötte inom skolan. För att vinna garanti för att dessa barn erhöles lämplig hjälpklassundervisning och omvårdnad skulle man söka genomföra en differentiering av barnhemsklientelet i sådan riktning, att hjälpklassmässiga barn förlades antingen i barnhem å ort, varest hjälpklassundervisning stode till buds, eller i särskilt anordnat skolhem för dylika barn. Skolutredningen hade uttalat, att möjligheten att inackordera barn i skolhem vore värd att beakta. *Socialstyrelsen* ville föreslå, att genom tillägg till § 1, första stycket, i kungörelsen den 28 juni 1935 angående statsbidrag för inackordering av skolbarn i skolhem, arbetsstugor eller enskilda hem möjlighet att erhålla statsbidrag öppnades även för skolhem för hjälpklassundervisning, som anordnades av annan än skoldistrikt. Den av skolutredningen föreslagna ändringen av samma paragraf i syfte att bereda statsbidrag för inackordering av psykiskt efterblivna barn jämväl i sådana fall, då vanlig skola funnes å den ort, där de hade sitt hemvist, funne *socialstyrelsen* synnerligen ändamålsenlig.

Departement-
schefen.

Under de senaste åren har hjälpskoleverksamheten genomgått en icke oväsentlig utveckling. Trots detta undervisas enligt den föreliggande utredningen alltjämt i vanliga folkskoleavdelningar nära tre fjärdedelar av de barn i rikets folkskolor, som anses vara i behov av särskild undervisning i hjälpklass. Det måste — såsom skolutredningen framhållit — vara en samhällsangelägenhet av största vikt, att de i intellektuellt avseende svagt utrustade barnen i största möjliga utsträckning erhålla en skolutbildning, som kan sätta dem i stånd att i framtiden nyttiggöra sina krafter, varigenom också i viss utsträckning förebygges, att dessa barn utvecklas i asocial riktning. Det är likaså av stor vikt, att de svårigheter för arbetet i folkskolans normalklasser, som närvaron av efterblivna barn utgör, avlägsnas i största möjliga utsträckning.

Såsom skolutredningen framhållit, skulle det i ekonomiskt avseende ställa stora krav på såväl staten som kommunerna att ordna hjälpundervisningen uteslutande genom upprättande av särskilda hjälpklasser, på grund av att omfattande centraliseringsåtgärder då skulle bli nödvändiga; det är sannolikt, att vårt lands ekonomiska läge för avsevärd tid framåt kommer att omöjliggöra sådana åtgärder. Det synes alltså icke för närvarande möjligt att genomföra obligatorisk hjälpklassundervisning för samtliga ifrågavarande barn. I likhet med skolutredningen finner jag mig för närvarande icke heller kunna förorda, att de skoldistrikt åläggas att inrätta hjälpklasser, där förutsättningar härför eljest äro för handen. De åtgärder, som utredningen föreslagit i avsikt att få till stånd en reglering, utvidgning och förbättring av den befintliga hjälpundervisningen på frivillighetens väg, torde däremot böra i huvudsak genomföras.

Om särskilda klasser inrättas för bildbara sinnesslöa barn, såsom på sina håll förekommit, torde dessa, såsom skolutredningen framhållit, böra anknytas till sinnesslövärderna och icke till folkskoleväsendet, vilket dock icke synes behöva utesluta, att vederbörande skolstyrelse genom särskilt beslut utses att vara styrelse för sådan särskild klass. I princip ansluter jag mig sålunda till skolutredningens förslag, att i folkskolestadgan införas bestämmelse, att sinnesslöa barn icke må intagas i folkskola. Statskontoret har emellertid anfört, att sådan bestämmelse icke bör införas, förrän beslut fattats rörande åtgärder för de sinnesslöa barnens omhändertagande. Då denna fråga för närvarande är föremål för utredning genom särskilda sakkunniga, torde utredningens resultat böra avvaktas, innan bestämmelse av föreslaget innehåll meddelas.

Hittills ha i vårt land enhetliga principer icke i större utsträckning kommit till användning vid uttagning av hjälpklassernas lärjungar. Det synes vara betydelsefullt, att normerande riktlinjer härför uppdragas. Sådana anvisningar torde framdeles böra fastställas av skolöverstyrelsen efter samråd med medicinalstyrelsen, varvid de av skolutredningen angivna riktlinjerna i huvudsak torde kunna godtagas. Vad särskilt angår frågan om läkarundersökning som ett led i uttagningsförfarandet vid överförande av barn till hjälpklass, har skolutredningen anslutit sig till den av 1932 års seminariesakkunniga uttalade uppfattningen om önskvärdheten av sådan undersökning, under det att medicinalstyrelsen uppställt kravet på obligatorisk läkarundersökning. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att taga ställning till denna speciella fråga. Därest vid fortsatt övervägande härav obligatorisk läkarundersökning anses böra föreskrivas, torde vederbörande skoldistrikt tills vidare böra svara för de med undersökningen förenade kostnaderna.

Frågan om meddelande i barnavårdslagen av bestämmelse därom, att barnavårdsnämnd vid utackordering av psykiskt efterblivna barn skulle vara

skyldig tillse, att barnen om möjligt placerades på ort, där undervisning i hjälpklass vore anordnad, torde vid lägligt tillfälle komma att anmälas av chefen för socialdepartementet.

Mot vad skolutredningen anført beträffande hjälpskolans skolformer har jag i likhet med de hörda myndigheterna icke funnit anledning till erinran.

I fråga om de av skolutredningen föreslagna grunderna för hjälpklassavdelningsinrättande och bibehållande har statskontoret ifrågasatt, om icke i betraktande av svårigheterna att draga en bestämd gräns mellan olika kategorier efterblivna barn åtminstone i nuvarande statsfinansiella situation någon höjning skulle kunna vidtagas av det föreslagna antalet lärjungar i varje klassavdelning, förslagsvis med två elever, eventuellt med rätt för vederbörande folkskolinspektör att medgiva dispens, varvid emellertid de av utredningen angivna gränstalen icke borde få underskridas. Stockholms hjälpskoleförening har däremot uttalat den åsikten, att barnantalet i småskolan ej borde överstiga 12. Då de av utredningen föreslagna grunderna för hjälpklassavdelningsinrättande och bibehållande synas innebära en skärpning i förhållande till hittills i sådant avseende tillämpad praxis och då bestämda pedagogiska skäl enligt min mening tala emot en ytterligare skärpning, anser jag mig icke böra biträda vad statskontoret härutinnan föreslagit. Ej heller anser jag mig kunna tillstyrka den av hjälpskoleföreningen ifrågasatta jämkningen i de av skolutredningen föreslagna grunderna för hjälpskoleavdelningsinrättande och bibehållande utan ansluter mig till utredningens förslag härutinnan. Det lärer få ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles meddela närmare bestämmelser i ämnet i huvudsaklig överensstämmelse med vad jag sålunda förordat.

Behovet av vägledande bestämmelser och anvisningar rörande bedrivandet av undervisningen i hjälpklass har länge gjort sig påmint. Det är viktigt, att undervisningen i hjälpklasserna erhåller en sådan utformning, att den på ett ändamålsenligt sätt motsvarar de psykiskt efterblivna barnens särart och behov. För dessa barn anses de praktiskt betonade läroämnena ha en särskild betydelse. Med hänsyn härtill har också undervisning i slöjd och hushållsgöromål beretts betydligt ökat utrymme på timplanerna enligt skolutredningens läroplansförslag. Skolöverstyrelsen torde böra erhålla i uppdrag att fastställa och låta till trycket befordra provisorisk n o r m a l u n d e r v i s n i n g s p l a n med därtill hörande anvisningar att tjäna till ledning för undervisningen i hjälpklass i huvudsaklig överensstämmelse med av skolutredningen framlagt förslag. För undervisningen i hushållsgöromål för flickor i de övre klasserna torde timplanerna med hänsyn till vad överstyrelsen härutinnan anført böra upptaga 5 veckotimmar. Överstyrelsen torde böra överväga, om slöjdundervisningen lämpligen må kunna tillgodoses med en eller annan veckotimme utöver de föreslagna 8. Med det slut-

liga fastställandet av normalplan för hjälpklassundervisningen torde i enlighet med skolutredningens förslag böra anstå, till dess frågan om ändringar i gällande undervisningsplan för rikets folkskolor lösts.

För att undervisningen i hjälpklasserna skall kunna bedrivas på ett ändamålsenligt sätt är det givetvis av stor betydelse, att för hjälpundervisningen lämpade läro- och läseböcker finnas tillgängliga, något som icke synes vara fallet i den omfattning, som är önskvärt. Jag är icke främmande för tanken, att det för visst fall kan bliva erforderligt, att staten lämnar bidrag till de med utgivandet förenade tryckningskostnaderna, men är icke beredd att nu tillstyrka, att särskilt anslag anvisas för ändamålet.

Enligt den av skolutredningen förebragta utredningen hade sammanlagt 104 av de 301 under läsåret 1939/40 i hjälpklasser tjänstgörande lärarna i någon form erhållit speciell utbildning — visserligen mycket skiftande med avseende på fullständigheten — för arbete i hjälpklass. Att ett stort behov av särskild utbildning för hjälpklasslärare förefinnes torde vara otvivelaktigt, och jag anser det önskvärt, att den kursverksamhet för utbildande av sådana lärare, som efter medelsanvisning av 1938 års riksdag påbörjats år 1939 men på grund av det statsfinansiella läget under de följande åren inställts, nu återupptages. Kurserna torde böra anordnas efter i huvudsak samma grunder som tidigare med en utbildningskurs vid folkskoleseminariet i Stockholm och en fortbildningskurs vid folkskoleseminariet i Göteborg. Utbildningskursen torde enligt vad jag inhämtat lämpligen kunna begränsas till högst 18 veckor av vårterminen. Enligt skolöverstyrelsens förslag, till vilket skolutredningen anslutit sig, skulle fortbildningskursen omfatta högst sex veckor av vårterminen 1943. Jag biträder för egen del detta förslag. Vad överstyrelsen anfört angående antalet deltagare i kurserna har icke givit mig anledning till annan erinran än att antalet deltagare i utbildningskursen torde utan olägenhet kunna utgöra 14.

Med hänsyn till vad skolöverstyrelsen anfört torde för kursdeltagarnas praktiska övningar inom övningsskolan vid folkskoleseminariet i Stockholm liksom tidigare böra anordnas en särskild hjälpklass. För ändamålet bör en extra övningsskollärbefattning knytas till seminariet. Medel till befattningshavarens avlöning lär böra utgå från anslaget till avlöningar vid folkskoleseminarierna.

Till arvoden åt föreståndare och föreläsare vid kurserna m. m. beräknar jag i enlighet med överstyrelsens förslag 11,600 kronor och till expenser 500 kronor eller sålunda tillhoppa 12,100 kronor.

Med utgångspunkt från den för de statsanställda lärarna gällande bestämmelsen, att lärare skall vid tjänstledighet för enskild angelägenhet vidkännas B-avdrag för tid, varunder han idkar studier eller bedriver arbete, som av skolöverstyrelsen prövas vara av betydelse för lärarens kompetens inom den skolform, vid vilken han är anställd, har skolutredningen, som antagit att nämnda bestämmelse komme att i huvudsak bli gällande även

för lärare vid folkskoleväsendet, föreslagit, att ordinarie och extra ordinarie lärare, som komme att åtnjuta tjänstledighet för genomgående av kurs för hjälpklasslärare, skall äga uppbära lön med B-avdrag. Skolutredningens förslag på denna punkt har tillkommit i samråd med 1941 års lärarlöneseakkunniga, vilka också i numera avgivet betänkande med förslag till folkskolans avlöningsreglemente uttalat sig för tjänstledighet med B-avdrag vid utbildning för undervisning i hjälpklass. Förut denna dag har chefen för finansdepartementet gjort hemställan om avlåtande av proposition till riksdagen, innefattande förslag till nya avlöningsbestämmelser för lärare vid folkskoleväsendet. Enligt nämnda bestämmelser äga ordinarie och extra ordinarie lärare åtnjuta lön med B-avdrag under tjänstledighet för studier eller arbete, som skolöverstyrelsen prövar vara av betydelse för lärarens kompetens för viss uppgift eller befattning inom folkskoleväsendet, ordinarie lärare under sammanlagt 180 dagar av den tid läraren innehar ordinarie anställning och extra ordinarie lärare under sammanlagt 120 dagar av den tid läraren innehar extra ordinarie anställning.

Gentemot skolutredningens förslag om B-avdrag har statskontoret föreslagit, att såväl ordinarie som extra ordinarie lärare skulle äga uppbära oavkortad lön under tjänstledighet för genomgång av kurs för hjälpklasslärare, medan lönenämndens majoritet ansett, att sådan förmån endast borde tillkomma ordinarie lärare. Härvid är att märka, att statskontoret icke ansett sig böra tillstyrka skolutredningens förslag i fråga om hjälpklasslärarnas undervisningsskyldighet, vilket i huvudsak innebär, att sådan lärare skall vara skyldig meddela undervisning till en omfattning, som med 4 veckotimmar understiger den för lärare i normalklass gällande. Enligt statskontorets förslag borde lärare efter genomgången kurs vara skyldig att, då så påkallades, inom det egna skoldistriktet åtaga sig undervisning i hjälpklass, under det att lönenämnden ansett att rättigheten att uppbära oavkortad lön borde vara förenad med skyldighet att under viss tid, förslagsvis ett läsår, åtaga sig undervisning i hjälpklass.

För hjälpklassundervisningen är det av vikt, dels att erforderligt antal lärare utbildas, dels ock att de utbildade lärarna äro villiga att åtminstone någon följd av år bestrida undervisning i hjälpklass. Enligt min mening är det viktigare för lärarekryteringen, att lärarna beredas viss kompenstation för undervisningen i hjälpklass genom lägre undervisningsskyldighet än genom förmånen av oavkortad lön under utbildningstiden. Av vikt är jämväl, att undervisningen i hjälpklass uppehålls av lärare, som frivilligt åtaga sig sådan undervisning. Vid övervägande av ifrågavarande spörsmål har jag ansett mig böra tillstyrka skolutredningens förslag om B-avdrag för såväl ordinarie som extra ordinarie lärare, varvid jag förutsätter, att extra ordinarie lärare skall äga uppbära lön med B-avdrag under hela den tid, högst 18 veckor, som den längre kursen kommer att omfatta.

Till frågan om hjälpklasslärares undervisningsskyldighet återkommer jag i det följande.

Till kursdeltagare, som icke är bosatt på kursorten, torde böra utgå dagtraktamente med 3 kronor. För ändamålet beräknar jag ett belopp av 7,800 kronor.

Av riksdagen torde sålunda för nästa budgetår böra äskas ett anslag av (12,100 + 7,800 =) i runt tal 20,000 kronor till kurser för hjälpklasslärare, att disponeras i huvudsaklig överensstämmelse med vad jag i det föregående förordat. I det följande gör jag hemställan härom.

Med utgångspunkt från de av chefen för finansdepartementet förut denna dag förordade allmänna bestämmelserna om lärares vid folkskoleväsendet undervisningsskyldighet innebär skolutredningens förslag i fråga om hjälpklasslärares undervisningsskyldighet, att ordinarie, extra ordinarie och extra lärare i hjälpklass skola vara skyldiga att meddela undervisning, folkskollärare, lärare vid mindre folkskola, biträdande lärare och sådan ordinarie eller extra ordinarie småskollärare, som har sin tjänstgöring förlagd till skola med kortare årlig lästid än 39 veckor, under 26 veckotimmar och annan småskollärare under 24 veckotimmar. Efter samråd med chefen för finansdepartementet har jag ansett mig böra biträda skolutredningens förslag härutinnan ävensom utredningens förslag, att skolöverstyrelsen skall äga medgiva nedsättning i undervisningsskyldigheten med högst 4 veckotimmar, därest undervisningen utan kostnad för statsverket under motsvarande antal veckotimmar i stället meddelas av annan lärare med erforderlig kompetens. Däremot har jag icke ansett mig böra biträda utredningens förslag, att småskollärare, som efter vederbörligt medgivande tjänstgör i hjälpklassavdelning, som omsluter även någon del av folkskolestadiet, skall i lönehänseende likställas med biträdande lärare vid folkskola. Småskollärare med en undervisningsskyldighet av allenast 24 veckotimmar, vilken undervisar i dylik hjälpklassavdelning, torde dock — i likhet med vad som föreslagits beträffande vissa småskollärare med tjänstgöring i normalklass — böra vara skyldig att mot särskild ersättning meddela undervisning ytterligare 2 veckotimmar. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela bestämmelser i ämnet.

Undervisningen i hjälpklass är såsom skolutredningen framhåller ur skilda synpunkter den bästa formen för meddelande av undervisning åt de psykiskt efterblivna barnen. Där omständigheterna det medgiva bör undervisningen därför givas denna form. Med hänsyn till svårigheterna att under rådande tidsläge allmänt organisera hjälpklasser och önskvärdenheten av att de psykiskt efterblivna barnen, där särskild hjälpklass ej kan anordnas, beredas något annat slag av hjälpundervisning, föreslår skolutredningen anordnande av speciella lektioner för psykiskt efterblivna barn, därvid undervisning i räkning och läsning närmast anses böra ifrågakomma. Mot förslaget har främst invänts, att den föreslagna under-

visningsformen ej vore tillfredsställande och att anordningen skulle förhindra eller fördröja tillkomsten av ändamålsenligare åtgärder.

Den föreslagna anordningen kan givetvis icke mäta sig med den undervisning, som meddelas i hjälpklass och som på ett helt annat sätt kan anpassas efter de psykiskt efterblivna barnens särart och behov. Det måste emellertid i rådande tidsläge anses uteslutet att vidtaga sådana åtgärder, att huvuddelen av de barn, vilka i och för sig helst böra undervisas i hjälpklass, också beredas undervisning i sådan klass. Enligt mitt förmenande är det under sådana förhållanden lämpligt, att de psykiskt efterblivna barn, som icke kunna placeras i hjälpklass, i stället i enlighet med skolutredningens förslag komma i åtnjutande av särskild undervisning. Då anordningen är avsedd att tillämpas endast på ort, där undervisning i särskild hjälpklass icke lämpligen kunnat beredas psykiskt efterblivna barn, torde detta innebära viss garanti mot att densamma ej kommer att hindra eller fördröja inrättandet av hjälpklasser.

Den särskilda hjälpundervisningen, som åtminstone till en början ansetts böra begränsas till småskolestadiet och det lägre folkskolestadiet, har förutsatts kunna i vissa fall förläggas inom ramen av den lärarna författningens enligt åliggande undervisningsskyldigheten, därvid ifrågavarande undervisning ansetts böra beträffande såväl folk- som småskollärare före slöjdundervisningen inräknas i lärarnas ordinarie undervisningsskyldighet. Till ledning för skoldistrikt, som önskade anordna särskild hjälpundervisning, skulle tjäna av skolöverstyrelsen utfärdade anvisningar. Såsom allmänt villkor borde därvid föreskrivas, att vederbörande folkskolinspektör funnit sådan undervisning behövlig vid viss skola. Till avlönande av timlärare skulle skoldistrikt äga för högst fyra lärartimmar i veckan åtnjuta statsbidrag enligt de bestämmelser, som gällde beträffande statsbidrag till avlöning åt timlärare vid folkskola respektive småskola eller mindre folkskola, och under villkor i övrigt, att antalet lärjungar i skolan vid läsårets början överstege 12. Mot vad skolutredningen sålunda och i övrigt i förevarande avseende föreslagit har jag icke funnit anledning till erinran, varför jag biträder förslaget.

Riksdagens medgivande till den jämkning i gällande grunder, som föranledes av nyssberörda förslag rörande utvidgad rätt till statsbidrag till timlärare, lärar böra inhämtas. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles i huvudsaklig överensstämmelse med vad i det föregående föreslagits meddela närmare bestämmelser i ämnet.

Såsom torde framgå av vad jag i det föregående anfört kan jag i likhet med skolutredningen för närvarande icke förorda, att allmänna centraliseringsanordningar vidtagas för ordnande av de psykiskt efterblivna barnens undervisning. Hinder synes dock icke böra möta mot, att efterblivna barn medelst anlitande av skolskjuts, för vars anordnande stats-

bidrag utgår, i vissa fall beredas undervisning i hjälpklass. Såsom utredningen framhållit torde gällande statsbidragsbestämmelser lämna möjlighet härtill, där en sådan åtgärd lämpligen bör vidtagas.

Enligt § 1 mom. 1 kungörelsen 1935:448 angående statsbidrag för inackordering av skolbarn i skolhem, arbetsstugor eller enskilda hem må skoldistrikt enligt närmare angivna grunder erhålla statsbidrag till bestridande av kostnaderna för inackordering i distriktet tillhörande skolhem och arbetsstugor eller i enskilda hem av skolpliktiga barn av avlägset från skola boende föräldrar. Då statsbidrag enligt nämnda kungörelse icke kan utgå, där vederbörande barn icke är avlägset boende från skola, föreslår skolutredningen sådant tillägg till ovannämnda moment, att vad i kungörelsen stadgas må för möjliggörande av barns undervisning i hjälpklass tillämpas jämväl i fall, då psykiskt efterblivet barn icke har sitt hemvist vid eller i närheten av skola, där hjälpklassundervisning är anordnad. Vad utredningen sålunda föreslagit synes böra genomföras. Det lärers få ankomma på Kungl. Maj:t att vidtaga härav betingad författningsändring.

Socialstyrelsen har särskilt berört frågan om beredande av hjälpklassundervisning åt vissa på barnhem intagna barn, vilka äro att anse såsom psykiskt efterblivna, och därvid ifrågasatt en differentiering av barnhemmens klientel i sådan riktning, att hjälpklassmässiga barn förlades antingen i barnhem på ort, varest hjälpklassundervisning stode till buds, eller i särskilt anordnat skolhem för dylika barn. I samband därmed har styrelsen föreslagit, att statsbidrag jämlikt nyssnämnda kungörelse skulle få utgå jämväl till annan än skoldistrikt, som anordnade »skolhem för hjälpklassundervisning». Förslaget synes syfta till att statsbidrag skall kunna utgå till driftkostnaderna vid barnhem, som anordnats för psykiskt efterblivna barn i syfte att bereda dessa undervisning i hjälpklass. Jag är icke beredd att utan ytterligare utredning taga ställning till den av socialstyrelsen väckta frågan.

Den av skolutredningen föreslagna ändringen av § 6 mom. 3 folkskolestadgan av innebörd, att skoldistrikt efter förordnande av vederbörande domkapitel skall vara skyldigt att i viss skola till undervisning mottaga barn från annat skoldistrikt eller låta barn, tillhörande skoldistriktet, åtnjuta undervisning i annat skoldistrikt jämväl under förutsättning att undervisning i hjälpklass därigenom kan beredas barn, som äro i behov därav, synes böra vidtagas. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles vidtaga erforderlig stadgeändring.

II. Anslagsberäkningar.

1. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor.

Detta anslag är nu uppfört med 134,400,000 kronor och disponeras på följande sätt:

1. Statsbidrag till avlöning åt lärare vid folk- och småskolor, <i>förslagsvis</i>	kronor	134,188,500
2. Statsbidrag till avlönande av överlärare, <i>förslagsvis</i> »		170,000
3. Ersättning för flyttningskostnad, <i>förslagsvis</i>	»	15,000
4. Bidrag för svensk undervisning åt svenska barn i utlandet	»	26,500
	<u>Summa kronor</u>	<u>134,400,000.</u>

Skolöverstyrelsen har i skrivelse den 30 augusti 1941 — med utgångspunkt från de nu gällande provisoriska avlöningsbestämmelserna för lärare vid folk- och småskolor m. m. — beräknat anslagsbehovet för nästa budgetår till oförändrat belopp, 134,400,000 kronor, och därvid icke ifrågasatt någon förändring beträffande anslaget fördelning på de särskilda, ovan angivna utgiftsposterna.

Från ingången av budgetåret 1942/43 skulle samtliga ordinarie småskollärare tillhöra lönegrad A 9, och de lärare, som nu tillhörde lönegrad A 8, uppflyttas en lönegrad. Detta innebure, att samtliga ordinarie småskollärare, vilka under läsåret 1941/42 hade anställning i skolor med en kortare årlig lästid än 39 veckor och sålunda vore placerade i lönegrad A 8, den 1 juli 1942 komme att uppflyttas en löneklass. Överstyrelsen beräknade merkostnaden för nästa budgetår med anledning härav — frånsett kristillägg — till i runt tal 650,000 kronor. Med hänsyn till utbetalnings sättet för statsbidrag syntes endast omkring 90 procent av nyssnämnda summa komma att belasta riksstaten under budgetåret 1942/43. Merutgiften för nyssnämnda budgetår syntes alltså kunna beräknas till i avrundat tal 600,000 kronor.

I sänkande riktning påverkades anslagsbehovet främst av den fortsatta indragningen av lärartjänster. Denna indragning syntes dock få en mera begränsad omfattning än vad som framginge av den av folkskolans besparingssakkunniga på grundval av folkskolinspektörernas uppgifter framlagda preliminära planen för organisationsändringar för redovisningsåren 1941/46. Detta sammanhänge dels med statsmakternas uttalande om varsamhet vid folkskolans rationalisering, dels ock med bristen på drivmedel för skolskjutsar. Överstyrelsen ansåge sig i följd härav icke böra räkna med större minskning i antalet tjänster än en femtedel av den för hela femårsperioden beräknade indragningen. Enligt folkskolinspektörernas beräkningar skulle indragningen till största delen falla på början av perioden. Besparingssakkunniga hade uppskattat kostnadsminskningen i statsbidrag för lärarlöner till 6,600,000 kronor, när perioden gått till ända. Fördelades nämnda belopp på fem budgetår, skulle för varje år uppstå en besparing av i runt

tal 1,300,000 kronor. Överstyrelsen ville för budgetåret 1942/43 räkna med nämnda belopp.

Anslagsbehovet syntes även reduceras genom den ökning av hyresavdraget, som med hänsyn till de ökade kostnaderna för bostäders uppvärmning provisoriskt fastställts för budgetåret 1941/42. Överstyrelsen, som utginge ifrån att någon avsevärd sänkning av bränslekostnaderna icke torde inträda före den 1 juli 1942, räknade med att ökningen i hyresavdragen skulle bli bestående även för budgetåret 1942/43. I sitt den 1 mars 1941 till chefen för finansdepartementet avgivna utlåtande med anledning av en av statens bostadsnämnd gjord framställning angående viss reglering av den ersättning, som tjänstebostadsinnehavare skulle erlægga för bostadens uppvärmning m. m., hade överstyrelsen beräknat, att hyresavdragsökningen skulle medföra en minskning i statens kostnader för folkskollärlöner med 1,800,000 kronor. På grund av sättet för utbetalning av statsbidrag till lärlöner hade denna besparing icke helt kommit anslaget till godo för nu innevarande budgetår. Anslaget hade räknats ned med 1,600,000 kronor. Under budgetåret 1942/43 komme dock denna besparing att till fullo verka å anslaget, varför en ytterligare minskning av anslagsbehovet på grund av hyresavdragens höjning syntes kunna beräknas, nämligen med 200,000 kronor.

Överstyrelsen komme alltså till det slutresultatet, att nu kända förhållanden motiverade dels en höjning av anslaget med 600,000 kronor, dels en sänkning med $(1,300,000 + 200,000 =)$ 1,500,000 kronor. Nettominskningen skulle alltså bli $(1,500,000 - 600,000 =)$ 900,000 kronor. Överstyrelsen kunde emellertid icke tillstyrka, att anslaget ens provisoriskt uppfördes med minskat belopp med hänsyn till de betydande lönekostnader, som under senare år uppstått för vikarier åt lärare, vilka inkallats till militärtjänstgöring i anledning av anbefalld förstärkt försvarsberedskap eller partiell mobilisering. Hittills hade vid löneanslagens beräkning ingen hänsyn kunnat tagas härtill. Det vore givetvis också vanskligt att göra beräkningar, vilka voro beroende av förhållanden, som icke kunde överblickas och som låge långt fram i tiden. Överstyrelsen ville emellertid framhålla, att då förskott i regel icke utginge på de vikariatsarvodet, det här gällde, militärinkallelserna under redovisningsåret 1941/42 bleve avgörande för anslagsbelastningen under därpå följande budgetår.

Statskontoret och riksräkenskapsverket ha icke haft något att erinra mot skolöverstyrelsens preliminära beräkning av ifrågavarande anslag. Riksräkenskapsverket har emellertid med hänsyn till osäkerheten i beräkningen funnit det lämpligt, att anslagsbeloppet avrundades nedåt till 134,000,000 kronor.

1941 års lärlönesakkunniga ha i sitt den 9 februari 1942 avgivna betänkande med förslag till folkskolans avlöningsreglemente m. m. (statens offentliga utredningar 1942: 9) framhållit (sid. 139), att de förändringar i statens årliga kostnader för folkskoleväsendet, som ett genomförande av de sakkunnigas förslag medförde, komme på grund av bland annat utanordningsförfarandet beträffande statsbidragen till folkskoleväsendet att endast i mycket begränsad omfattning göra sig gällande under budgetåret 1942/43. Sannolikt bleve det under nyssnämnda budgetår allenast en viss

utgift för lärares sjukvårdskostnader, uppskattad till 100,000 kronor. Med hänsyn härtill syntes förslagsanslaget för statsbidrag till folkskollärarlöner icke i följd av de sakkunnigas förslag böra uppföras med annat belopp än vad eljest skulle bli fallet.

I en till skolöverstyrelsen ställd ansökning har lärarinnan vid svenska skolan i Berlin Irma Höök anhållit, att överstyrelsen måtte vidtaga åtgärder för förbättrande av hennes löneförmåner, främst genom att tillerkänna henne dyrtidstillägg av något slag.

Vidare har lärarinnan vid svenska skolan i Hamburg Ragna Norström hos Kungl. Maj:t anhållit, att medel måtte ställas till förfogande för beredande av ersättning under tjänstledighet för sjukdom åt lärarinna vid svensk skola i utlandet.

Skolöverstyrelsen har i anledning av nämnda ansökningar anfört bland annat följande.

Av de svenska skolor i utlandet, till vilka statsbidrag tidigare utgått, vore numera endast skolorna i Berlin och Hamburg i verksamhet. Vid vardera av dessa skolor vore en folkskollärarinna anställd, vid den förra Irma Höök och vid den senare Ragna Norström.

Sedan Kungl. Maj:t den 13 maj 1938 anbefallt överstyrelsen att verkställa utredning huruvida och i vad mån regleringen av lärarlönerna i Sverige och levnadskostnaderna i respektive länder kunde motivera en höjning av de till svenska skolor i utlandet utgående statsbidragen, hade överstyrelsen den 11 november 1938 avgivit utredning och förslag i ämnet. I utredningen hade överstyrelsen beträffande skolorna i Berlin och Hamburg utgått från den förutsättningen, att levnadskostnaderna i dessa städer närmast vore att jämföra med motsvarande kostnader å I-ort i Sverige. I sitt förslag hade överstyrelsen endast räknat med bidrag till lärarnas grundlöner, minskade med värdet av åt lärarna upplåtna bostäder med bränsle. Kostnaderna i sistnämnda hänseende ävensom kostnaden för ålderstillägg hade ansetts böra åvila skolornas huvudmän. Med dessa utgångspunkter hade överstyrelsen kommit till det resultatet, att statsbidraget borde beräknas efter lönen i 14 löneklassen, som vid denna tidpunkt utgjorde lägsta lön för ordinarie folkskollärarinna vid skola med en årlig lästid av $36\frac{4}{7}$ veckor. Statsbidraget för avlönande av en folkskollärarinna vid vardera av skolorna i Berlin och Hamburg hade alltså föreslagits, i avrundat tal, till 4,000 kronor årligen och för avlöning av en småskollärarinna — som vid denna tidpunkt funnits anställd vid svenska skolan i Berlin — till 2,800 kronor årligen, ävenledes i avrundat tal.

Överstyrelsens förslag hade emellertid icke helt vunnit statsmakternas bifall. Kungl. Maj:t hade nämligen föreskrivit, att ur det för budgetåret 1939/40 för ifrågavarande ändamål anvisade anslaget skulle under budgetåret utgå till svenska skolan i Berlin 6,300 kronor och till svenska skolan i Hamburg 3,500 kronor. Kungl. Maj:t hade alltså beräknat 3,500 kronor årligen såsom bidrag till grundlönen för en folkskollärarinna.

Såsom villkor för statsbidrag skulle jämlikt sistnämnda beslut gälla, vad beträffade skolorna i Berlin och Hamburg, att hela de anvisade beloppen användes till bestridande av vederbörande lärarinnors kontanta avlöningar,

att skolornas huvudmän, kyrkorådet i svenska Victoriaförsamlingen i Berlin respektive svenska skol- och föreläsningföreningen i Hamburg, tillhandahålle vederbörande lärarinnor fri möblerad lägenhet med belysning och uppvärmning, att kyrkorådet respektive föreningen bestrede alla övriga med skolverksamheten förenade kostnader samt att undervisningen fortginge minst åtta månader om året.

Vid bedömandet av den genom de båda nu föreliggande framställningarna aktualiserade frågan om avlöningsförmånerna till ifrågakarande lärarinnor syntes först böra uppmärksammas, att lönen för en folkskollärarinna i Sverige numera vore avsevärt högre än vad fallet varit, då överstyrelsen avgivit ovanberörda förslag. En folkskollärarinna vid skola med $36\frac{4}{7}$ veckors lästid vore numera placerad lägst i 15 löneklassen. Den årliga lönen för en sådan lärarinna å I-ort uppginge till 5,346 kronor, var till komme rörligt tillägg och kristillägg, för närvarande utgående efter 27 procent eller i avrundat tal med 1,440 kronor. Den sammanlagda lönen uppginge alltså till 6,786 kronor. Härifrån borde avräknas värdet av bostad för folkskollärarinna omfattande två rum och kök, beräknat till 1,548 kronor. Den behållna kontanta begynnelselönen bleve således 5,238 kronor. Härvid vore emellertid att märka, att enligt övergångsbestämmelserna till gällande avlöningsreglemente för lärare vid folk- och småskolor folkskollärarinna komme att från och med den 1 juli 1943 uppflyttas ytterligare en löneklass, vilket i detta fall innebure en löneökning av omkring 350 kronor, däri inberäknade rörligt tillägg och kristillägg.

Såsom av den nu lämnade jämförande redogörelsen framginge syntes nu utgående avlöningsförmåner till lärarinnorna vid svenska skolorna i Berlin och Hamburg kunna betecknas som orimligt låga. Vad beträffade den ena av dessa lärarinnor, Irma Höök, syntes därtill komma, att hon icke, trots långvarig tjänstgöring, kommit i åtnjutande av ålderstillägg. Som en omständighet av stor vikt i förevarande avseende ville överstyrelsen dessutom särskilt peka på de ogynnsamma förhållanden och de stora svårigheter av olika slag, under vilka dessa lärarinnor i nuvarande läge utförde sitt arbete. Med hänsyn till anförda förhållanden funne överstyrelsen en väsentlig ökning av statsbidraget till ifrågakarande ändamål ofrånkomlig. Ehuru en ännu större höjning skulle vara väl motiverad, ville överstyrelsen för närvarande begränsa sig till att föreslå, att statsbidraget till avlönande av vardera av dessa båda lärarinnor höjdes från 3,500 till 5,000 kronor. Höjningen borde skäligen få räknas retroaktivt från ingången av år 1942.

Vad slutligen särskilt anginge den av Ragna Norström gjorda ansökningen om ersättning under tjänstledighet för sjukdom ville överstyrelsen framhålla, att enligt i detta avseende gällande bestämmelser folkskollärarinna med lön enligt 15 löneklassen hade att avstå ett belopp, som inberäknat rörligt tillägg och kristillägg uppginge till 2 kronor 80 öre för dag. Det syntes överstyrelsen rimligt, att även lärarinnorna vid de svenska skolorna i utlandet bereddtes förmånen av att under sjukdom bibehålla viss del av sin lön. Då avlöningsreglementet för folkskolans lärare icke vore tillämpligt å dessa lärarinnor, syntes löneavdrag vid tjänstledighet för sjukdom för dem böra särskilt fastställas, och det syntes då vara lämpligt, att detta avdrag bestämdes till en fjärdedel av den kontanta lönen. I den mån statsbidraget befunnas otillräckligt för bestridande av de av tjänstledighet föranledda merkostnaderna i avlöningshänseende, syntes skolornas huvud-

män böra i efterskott för redovisningsår, utöver eljest utgående statsbidrag, erhålla ersättning för dessa kostnader.

Statskontoret har anfört följande.

Såsom framginge av propositionen nr 150 till 1939 års lagtima riksdag hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att till bidrag till svensk undervisning för svenska barn i utlandet för budgetåret 1939/40 anvisa ett anslag av 26,500 kronor. Till grund för beräkningen av anslagsbeloppet hade legat en av skolöverstyrelsen verkställd utredning, i vilken överstyrelsen föreslagit, att statsbidraget till skolorna skulle anpassas efter löneförmånerna till ordinarie folk-, respektive småskollärlarinna å I-ort enligt då gällande lägsta löneklass vid en årlig lästid av $36\frac{1}{2}$ veckor eller 14 löneklassen för folkskollärlarinna och 8 löneklassen för småskollärlarinna.

I anledning av Kungl. Maj:ts förslag hade riksdagen funnit den löneförbättring för de vid svenska skolorna i Berlin, Hamburg, London och Paris anställda lärarinnorna, som avsåges med den av departementschefen föreslagna anslagshöjningen, vara en naturlig konsekvens av 1937 års lönereglering för lärarpersonalen vid folk- och småskolor i riket. Riksdagen hade förtyllt tillstyrkt Kungl. Maj:ts förslag i vad det avsåge ökat statsbidrag till berörda skolor.

Jämlikt övergångsbestämmelserna till 1937 års avlöningsreglemente för lärare vid folk- och småskolor åtnjöte kvinnlig folkskollärlare alltsedan den 1 juli 1940 lön enligt lägst 15 löneklassen. Under sådana omständigheter funne statskontoret i likhet med överstyrelsen rimligt, att en ökning skedde av det till skolorna i utlandet nu utgående statsbidraget. För bidragets bestämmande syntes i huvudsak kunna tillämpas nyss angivna beräkningsgrunder. I betraktande av prisutvecklingen i Tyskland och med hänsyn till den ökning av löneförmånerna, som kommit statliga arvodestagare till del (från och med den 1 juli 1942 uppgående till 14 procent), ansåge statskontoret emellertid anledning icke föreligga att uppräknat det i löneplanen för 15 löneklassen å I-ort fastställda beloppet med mer än 15 procent, motsvarande det rörliga tilläggets maximum. Efter avdrag av värdet av bostad skulle i så fall återstå ett belopp av 4,600 kronor, innebärande en ökning i förhållande till nu utgående bidrag med 1,100 kronor. Statskontoret finge alltså föreslå, att statsbidraget till envar av de i verksamhet varande skolorna i Berlin och Hamburg från och med nästa budgetår bestämdes till 4,600 kronor för år. Härfor syntes riksdagens samtycke erfordras.

Vad anginge den av överstyrelsen gjorda hemställan om statsbidrag till ersättning åt lärarinnorna under tjänstledighet för sjukdom finge statskontoret uttala, att ämbetsverket med hänsyn till konsekvenserna icke kunde tillstyrka, att bestämmelser meddelades därom, att — i motsats till vad hittills varit fallet — särskilt statsbidrag till ifrågakvarande skolor skulle utgå för avlöning åt lärarinnorna under ledighet av nyssnämnt slag. Beaktas borde, att frågan om statsbidrag för ålderstillägg till lärarna vid utlandsskolorna varit föremål för övervägande i samband med den utredning, som framlagts för 1939 års riksdag. Härvid hade överstyrelsen uttalat, att det lämpligen borde ankomma på respektive skolstyrelse att svara för sådana tillägg åt lärarna. Såvitt statskontoret kunde finna, borde detta som regel gälla jämväl i fråga om sådana speciella avlöningsförmåner i övrigt, vilka kunde tillkomma folkskolans lärarpersonal här i landet.

Hos Kungl. Maj:t har vidare *Sveriges husmodersföreningars riksförbund* anhållit, att de redan beslutade besparingsåtgärderna inom folkskolan måtte mildras i den mån möjligheter härtill förelåge.

Fjolårets riksdag (skrivelse nr 283) fann i likhet med mig erforderligt, att det pågående rationaliseringsarbetet inom folkskoleväsendet fortsattes samt att detsamma bedreves med större planmässighet än dittills. På sätt folkskolans besparingsakkunniga föreslagit borde därför även enligt riksdagens mening en plan uppgöras för de organisationsförändringar, som under loppet av de fem närmast följande budgetåren syntes böra vidtagas. Givetvis borde dock, framhöll riksdagen, förutsättningarna för varje särskild organisationsändring i vanlig ordning prövas av vederbörande myndigheter under hänsynstagande till alla på frågan inverkan omständigheter. Mot de allmänna riktlinjer för bedömandet i de särskilda fallen av aktuella rationaliseringsåtgärder, som uppdragits av de sakkunniga och förordats av mig, fann riksdagen ej anledning till erinran. Riksdagen underströk dock i likhet med mig vikten av varsamhet vid tillämpningen av dessa allmänna riktlinjer, särskilt när det gällde indragning av skolor. Särskild aktsamhet fann riksdagen vara av nöden vid avgörandet av frågor om indragning av skolor i mer avlägsna eller isolerade bygder, där skolan ej sällan syntes spela en icke oväsentlig roll som ett centrum för det kulturella livet på orten och där skolans indragande måhända skulle komma att bidra till traktens avfolkning.

Departementschefen.

Närmare bestämmelser rörande rationaliseringen inom folkskoleväsendet ha av Kungl. Maj:t meddelats genom kungörelsen 1941: 462 angående vissa särskilda besparingsåtgärder inom folkskoleväsendet.

Det är givetvis icke möjligt att för närvarande med någon säkerhet kunna bedöma, huruvida det för femårsperioden 1941—46 utstakade rationaliseringsprogrammet kommer att kunna genomföras i avsedd utsträckning. Många ovissa faktorer göra sig härvid gällande, icke minst svårigheterna att under nuvarande förhållanden anordna skolskjutsar och inackordering. De anledningar till stor varsamhet vid skolindragningar, som redan under normala förhållanden föreligga, framträda för närvarande även i övrigt med ökad styrka. Mycket tyder sålunda på att takten i rationaliseringsarbetet icke kommer att bli den avsedda. Till belysande härav må nämnas, att antalet indragna lärartjänster innevarande läsår torde komma att stanna vid något över 400 mot ett beräknat antal av närmare 700.

Skolöverstyrelsen har framhållit, att indragningen av lärartjänster även för nästa läsår syntes få en mera begränsad omfattning än som tidigare beräknats. Detta sammanhängde enligt överstyrelsens mening dels med statsmakternas uttalande om varsamhet vid folkskolans rationalisering dels ock med bristen på drivmedel för skolskjutsar. Överstyrelsen ansåge sig därför icke böra för nästa budgetår räkna med större minskning i antalet lärartjänster än med en femtedel av den för hela femårsperioden beräknade.

Trots att rationaliseringen sålunda torde komma att verka i långsammare takt än som från början förutsetts, är det likväl givet, att de hittills gjorda och pågående indragningarna av lärartjänster komma att för de närmaste åren ogynnsamt påverka befordringsmöjligheterna för de icke-ordinarie lärarna vid folkskoleväsendet. Frågan om vidtagande av lämpliga åtgärder för att motverka de uppkomna svårigheterna har även varit föremål för noggrann uppmärksamhet. Jag erinrar sålunda, att skolöverstyrelsen med anledning av framställningar från vederbörande lärarorganisationer m. fl. den 1 juli 1941 till ecklesiastikdepartementet inkommit med en utförlig utredning rörande folk- och småskolläraernas anställningsförhållanden och befordringsmöjligheter, vilken utmynnat i förslag om vissa åtgärder i syfte att förbättra särskilt de icke-ordinarie lärarnas ställning. Med anledning härav har Kungl. Maj:t genom beslut den 5 december 1941 uppdragit åt skolöverstyrelsen att verkställa utredning rörande de ändringar i gällande ordning för tillsättning av ordinarie lärartjänster vid folkskoleväsendet, som — med beaktande av såväl skoldistriktens som sökandenas intressen — kunde anses erforderliga, samt med nämnda utredning och det förslag i ämnet, vartill utredningen kunde föranleda, till Kungl. Maj:t inkomma; överstyrelsen borde därvid lämna lärarkåren tillfälle att genom utsedda representanter på lämpligt sätt medverka vid sagda utredning. Vidare har Kungl. Maj:t anbefallt skolöverstyrelsen att på lämpligt sätt fästa vederbörandes uppmärksamhet på angelägenheten av att skolstyrelserna, om ej särskilda förhållanden föranleda undantag därifrån, anlita offentlig arbetsförmedlingsanstalt för anskaffande vid folkskoleväsendet av vikarier med föreskriven kompetens. Vissa av de spörsmål, som av skolöverstyrelsen berörts, såsom frågorna om beredande av extra ordinarie anställning åt vissa vikarier och om beredande av tillsvidareanställning åt samtliga extra ordinarie lärare, ha vidare upptagits till ytterligare utredning av 1941 års lärarlönesakkunniga, vilkas förslag i ämnet förut denna dag anmälts av chefen för finansdepartementet. Jag ämnar härjämte inom kort förelägga Kungl. Maj:t förslag om ändrat förfarings sätt vid tillsättande av icke-ordinarie lärartjänster i syfte att åstadkomma vidgade garantier för att största möjliga hänsyn därvid skall tagas till de sökandes meriter för den sökta befattningen. Åtskilligt har sålunda redan gjorts eller torde komma att göras, ägnat att mildra verkningarna av folkskoleväsendets rationalisering för de obehörade lärarna. Några ytterligare, mera genomgripande åtgärder i sådan riktning är jag icke för närvarande beredd att förorda.

Beträffande härefter anslagsberäkningarna för nästa budgetår får jag till en början erinra, att enligt det av chefen för finansdepartementet denna dag förordade förslaget till folkskolans avlöningsreglemente skall till lärare vid skolor inom vissa av rikets nordligaste gränsorter utgå språktillägg med 150 kronor för år räknat enligt de grunder, som fastställas av Kungl. Maj:t.

Någon saklig ändring av gällande bestämmelser innebär detta förslag icke. Emellertid erinrar jag i detta sammanhang, att kostnaderna för nu utgående språktillägg bestridas från förslagsanslaget till folkundervisningens befrämjande i rikets nordligaste gränssorter m. m. Vid bifall till det av chefen för finansdepartementet förordade förslaget torde tillräcklig anledning icke längre föreligga att låta denna löneförmån utgå i annan ordning och från annat anslag än övriga enligt det nya reglementet utgående löneförmåner. Jag förordar därför, att ändring härutinnan vidtages från och med nästa budgetår. Någon omräkning av det av riksdagen för nästa budgetår redan beviljade förslagsanslaget till folkundervisningens befrämjande i rikets nordligaste gränssorter synes icke härav påkallad.

Till bidrag till svensk undervisning åt svenska barn i utlandet har tidigare varit uppfört ett särskilt anslag av 26,500 kronor på riksstaten. Då det pågående kriget gjort det omöjligt att i förväg beräkna, huruvida ifrågavarande skolundervisning kunde komma att upprätthållas i samma utsträckning som tidigare, har det ansetts lämpligt att uppföra anslaget såsom delpost under förevarande anslag, varvid Kungl. Maj:t bemyndigats att i fall av behov disponera högst 26,500 kronor för ändamålet. Motsvarande bemyndigande torde böra lämnas för nästa budgetår, varvid dock beloppet på sätt nedan angives torde böra ändras. I anslutning till vad statskontoret anfört tillstyrker jag, att statsbidraget till vardera av de i verksamhet varande skolorna i Berlin och Hamburg från och med nästa budgetår bestämmas till 4,600 kronor, vilket innebär, att de nu utgående statsbidragen till avlönande av en folkskollärlarinna vid vardera av skolorna höjas med 1,100 kronor.

Vad beträffar förslaget att särskilt statsbidrag skall kunna utgå till utlandsskolorna för avlönning åt lärarna under tjänstledighet för sjukdom kan jag icke helt ansluta mig till detsamma. En sådan anordning torde endast böra ifrågakomma, då sjukledigheten icke är av mera tillfällig natur. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att efter framställning i varje särskilt fall besluta om och i vad mån särskilt statsbidrag må utgå till avlönande av ifrågavarande lärarinnor under tjänstledighet för sjukdom.

Som förut nämnts har det belopp, som må disponeras till bidrag för undervisning åt svenska barn i utlandet, för innevarande budgetår begränsats till 26,500 kronor. Härav belöpa sammanlagt 9,800 kronor för skolorna i Berlin och Hamburg. För nästa budgetår torde beloppet vid bifall till vad jag i det föregående förordat böra bestämmas till $(26,500 - 9,800 + 4,600 + 4,600 =)$ 25,900 kronor.

Därest det kommer att visa sig lämpligt att anordna särskild undervisning för i skolåldern varande barn till finska undersåtar, vilka barn på grund av rådande förhållanden omhändertagits i Sverige, förutsätter jag, att medel

för ändamålet må utgå från ifrågavarande förslagsanslag enligt de närmare bestämmelser, som Kungl. Maj:t skall äga föreskriva.

Skolöverstyrelsen har med utgångspunkt från de nu gällande provisoriska avlöningsbestämmelserna för lärare vid folk- och småskolor m. m. beräknat anslagsbehovet för nästa budgetår till oförändrat belopp, 134,400,000 kronor. Anslagsberäkningarna ha lämnats utan erinran av statskontoret och riksräkenskapsverket. Med hänsyn till osäkerheten i beräkningen har riksräkenskapsverket emellertid funnit lämpligt, att nämnda anslagsbelopp avrundades nedåt till 134,000,000 kronor. De av chefen för finansdepartementet förordade nya avlöningsbestämmelserna för lärare vid folkskoleväsendet torde endast i ringa grad komma att påverka anslagsbehovet för nästa budgetår. Detsamma gäller beträffande den av mig förordade ändringen i fråga om språktilläggens bestridande och de av mig i det föregående förordade åtgärderna till förbättrande av undervisningsmöjligheterna för psykiskt efterblivna barn. Med hänsyn härtill torde anslaget i anslutning till riksräkenskapsverkets förslag böra för nästa budgetår uppföras med i statsverkspropositionen beräknat belopp eller 134,000,000 kronor. Detta innebär en anslagsminskning med 400,000 kronor.

2. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare för vid statsunderstödda sjukvårdsanstalter och vid vissa barnhem intagna barn i skolåldern.

I fråga om statsbidrag ur detta anslag gälla i huvudsak samma grunder som beträffande bidrag till avlöning av lärare vid folk- och småskolor. Anslaget är nu uppfört med 275,000 kronor.

Skolöverstyrelsen har, då åtskilliga tjänster vid ifrågavarande anstalter redan indragits eller vore ifrågasatta till indragning, ansett, att anslaget för nästa budgetår kunde sänkas med 35,000 kronor och sålunda böra uppföras med 240,000 kronor.

Besparingsberedningen har såsom eget yttrande överlämnat en av särskilda utredningsmän upprättad promemoria, i vilken föreslås vissa åtgärder i syfte att ernå besparingar inom den å sjukhus, barnhem m. fl. anstalter bedrivna skolundervisningen. I promemorian framhålls, att förevarande anslag torde för nästa budgetår kunna minskas med 100,000 kronor till 175,000 kronor.

Departementschefen.

Chefen för finansdepartementet har förut denna dag anmält frågan om nya avlöningsbestämmelser för ifrågavarande lärarpersonal.

De av besparingsberedningen föreslagna åtgärderna i syfte att ernå besparingar beträffande den undervisningsverksamhet, som tillgodoses genom förevarande anslag, förutsätta i väsentliga delar ytterligare utredning. Sådan utredning torde kunna föreligga i så god tid, att förslag i ämnet, där så erfordras, kan föreläggas nästa års riksdag.

Anslaget torde för nästa budgetår kunna minskas med 75,000 kronor och sålunda böra uppföras med 200,000 kronor.

3. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt föreståndarinnor och biträdande föreståndarinnor vid skolhem och arbetsstugor.

Ifrågavarande bidrag utgår enligt i huvudsak samma grunder som gälla för statsbidrag till avlöning åt lärare vid folk- och småskolor. Anslaget är nu uppfört med 345,000 kronor. *Skolöverstyrelsen* har med ledning av från folkskolinspektörerna infordrade uppgifter och med hänsyn till att vissa nya skolhem syntes komma att upprättas ansett anslaget böra för nästa budgetår höjas med 55,000 kronor till 400,000 kronor.

De av chefen för finansdepartementet förut denna dag förordade nya avlöningsbestämmelserna för bland andra föreståndarinnor och biträdande föreståndarinnor vid skolhem och arbetsstugor torde icke komma att nämnvärt påverka belastningen på ifrågavarande anslag för nästa budgetår. Anslaget torde därför i enlighet med skolöverstyrelsens förslag böra uppföras med 400,000 kronor, vilket innebär en anslagshöjning med 55,000 kronor.

Departementschefen.

4. Förslagsanslaget till Nomadskolor: Avlöningar.

Anslaget till avlöningar vid nomadskolorna är för innevarande budgetår uppfört med 141,600 kronor. Personalförteckning och avlöningsstat med tillhörande bestämmelser äro införda på sid. 530 f. i statsliggaren. Personalförteckningen upptager 4 lärare vid byskolor i lönegraden A 17 och 17 lärare vid visteskolor i lönegraden A 9. De förra ha folkskolläraryr-, de senare småskolläraryr utbildning.

Skolöverstyrelsen har hemställt, att i stället för en ledigbliven visteskol-lärartjänst i 9 lönegraden måtte från och med den 1 juli 1942 få inrättas en ordinarie lärartjänst vid byskola i 17 lönegraden. Vid bifall till ändringsförslaget skulle från och med budgetåret 1942/43 antalet ordinarie lärare vid byskola ökas till 5 samt antalet ordinarie lärare vid visteskola minskas till 16.

Nomadskolinspektören, vilken hos skolöverstyrelsen gjort framställning om nämnda förändring, har till stöd härför framhållit, att 7 av visteskollärarna helt eller delvis tjänstgjorde vid byskola. Det vore ett viktigt önskemål inom nomadskolan, att alla tjänster vid byskola sköttes av folkskollärarkrafter. Vid nomadskolorna inom Karesuando, Gällivare, Jokkmokks och Västerbotens nomadskoldistrikt vore för närvarande inga folkskollärarkrafter anställda. Den nya byskollärartjänsten borde placeras vid Killinge nomadskola inom Gällivare nomadskoldistrikt.

På grundval av nomadskolinspektörens beräkningar och under förutsättning att de för innevarande budgetår gällande provisoriska avlöningsbestämmelserna för nomadskolorna komme att äga tillämpning jämväl för nästa budgetår har överstyrelsen hemställt, att anslaget till avlöningar vid nomad-

skolorna för nästa budgetår måtte höjas med 3,400 kronor. Anslagsposten till avlöningar till ordinarie tjänstemän föreslås höjd till 101,000 kronor (+ 1,000), medan anslagsposten till arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, anses kunna minska till 12,200 kronor (— 700). Ur anslagsposten till avlöningar till övrig icke-ordinarie personal beräknas komma att utgå avlöning till tre extra ordinarie lärare vid visteskola under helt läsår och till tre sådana lärare för högst 97 dagar av läsåret. Med hänsyn härtill föreslås anslagsposten höjd till 14,500 kronor (+ 1,400). Anslagsposten till rörligt tillägg anses slutligen böra uppräknas till 17,300 kronor (+ 1,700).

Statskontoret har avstyrkt förslaget om inrättande av en ordinarie lärartjänst vid byskola i stället för en sådan vid visteskola.

Vid den från och med den 1 juli 1938 genomförda omorganisationen av nomadskoleväsendet hade inrättats 4 ordinarie lärartjänster vid byskola och 17 vid visteskola. Även om det av skolöverstyrelsen och nomadskolinspektören uttalade önskemålet om att alla tjänster vid byskola borde innehavas av lärare med folkskollärarkompetens vore värt beaktande, funne sig likväl statskontoret i nuvarande statsfinansiella läge icke kunna förorda ett tillmötesgående av sagda önskemål. Då härtill komme, att den nuvarande organisationen, såsom redan framhållits, genomförts så nyligen som vid 1938 års riksdag, finge statskontoret avstyrka bifall till framställningen i denna del.

Departementschefen.

Enligt nomadskolinspektörens och skolöverstyrelsens förslag skulle i stället för en ledigbliven ordinarie lärartjänst vid visteskola från och med den 1 juli 1942 inrättas ytterligare en ordinarie lärartjänst vid byskola med placering tills vidare vid byskolan i Killinge i Gällivare nomadskoldistrikt. Då goda skäl anförts för detta förslag, torde detsamma böra genomföras. Med hänsyn härtill bör personalförteckningen ändras, varom jag gör hemställan i det följande.

Förut denna dag har chefen för finansdepartementet framlagt förslag till nya avlöningsbestämmelser för nomadlärare, innebärande bland annat de ordinarie lärarnas placering i lönegraderna Lo 17 respektive Lo 9. Förslagets genomförande torde icke nämnvärt komma att påverka belastningen å nomadskolornas avlöningsanslag för nästa budgetår. I likhet med skolöverstyrelsen beräknar jag anslagsposten till avlöningar till ordinarie tjänstemän till 101,000 kronor (+ 1,000), anslagsposten till arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, till 12,200 kronor (— 700) och anslagsposten till avlöningar till övrig icke-ordinarie personal till 14,500 kronor (+ 1,400). Anslagsposten till rörligt tillägg beräknar jag till 16,900 kronor (+ 1,300). Anslaget torde sålunda för nästa budgetår böra uppföras med (101,000 + 12,200 + 14,500 + 16,900 =) 144,600 kronor, vilket innebär en anslagshöjning med 3,000 kronor.

III. Hemställan.

Åberopande det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

1. godkänna av mig i det föregående förordade ändrade grunder för statsbidrag till avlöning åt timplärare vid folkskoleväsendet;

2. till *Kurser för hjälpklasslärare* för budgetåret 1942/43 anvisa ett anslag av kronor 20,000;

3. till *Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor* för budgetåret 1942/43 anvisa ett *förslagsanslag* av kronor 134,000,000;

4. medgiva, att ur sistnämnda anslag må, om och i den mån behov därav prövas föreligga, utgå statsbidrag till undervisning för svenska barn i utlandet, dock med sammanlagt högst 25,900 kronor;

5. till *Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare för vid statsunderstödda sjukvårdsanstalter och vid vissa barnhem intagna barn i skolåldern* för budgetåret 1942/43 anvisa ett *förslagsanslag* av kronor 200,000;

6. till *Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt föreståndarinnor och biträdande föreståndarinnor vid skolhem och arbetsstugor* för budgetåret 1942/43 anvisa ett *förslagsanslag* av kronor 400,000;

7. godkänna följande personalförteckning för nomadskolorna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1942/43:

Personalförteckning.

Tjänstemän å ordinarie stat.

Befattning	Lönegrad
5 lärare vid byskola	Lo 17
16 lärare vid visteskola	Lo 9;

8. godkänna följande avlöningsstat för nomadskolorna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1942/43:

Avlöningsstat.

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, <i>förslagsvis</i>	kronor 101,000
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, <i>förslagsvis</i>	» 12,200
3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal, <i>förslagsvis</i>	» 14,500
4. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	» 16,900

Summa kronor 144,600;

Kungl. Maj:ts proposition Nr 292.

9. till *Nomadskolorna*: *Avlöningar* för budgetåret 1942/43
anvisa ett *förslagsanslag* av kronor 144,600.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

G. v. Krusenstjerna.